

MOLDVAI Magyarország

Gazeta Ceangăilor Maghiari din Moldova

2017. Nyár

ÚJ SOROZAT XXVII. ÉVF. 2. SZÁM (309.)

Tartalomjegyzék

Lapszámunk szerzői

PETRES LÁSZLÓ: Megjártatok? Meg, ne!	3
HALÁSZ PÉTER: Lujzikalagor története	5
HALÁSZ PÉTER: Istoria satului Luizi-Călugăra	9
PETRES LÁSZLÓ: Lujzikalagor helynevei	13
OLÁH-GÁL ELVIRA: Hajdan volt magyar iskola és düledező fakeresztek Lujzikalagorban ...	16
MIRK SZIDÓNIA-KATA – OLÁH-GÁL ELVIRA: Lujzikalagori hétköznapok	19
MIRK SZIDÓNIA-KATA: „Így váltam kalagori csángóvá”	21
PETRES LÁSZLÓ: Amikor örömtől zeng a lélek	25
TÁNCZOS VILMOS: Csíksomlyó és a moldvai csángók	27
BORBÁTH ERZSÉBET: A Domokos Pál Péter Alapítvány hozzájárulása a moldvai csángómagyar értelmiség kineveléséhez a 2015–2016-os tanévben	30

BORBÁTH ERZSÉBET (1945, Csíkrákos) nyugalmazott magyartanár
HALÁSZ PÉTER (1939, Budapest) néprajzkutató, Gyimesközéplek
MIRK SZIDÓNIA-KATA (1973, Csíkszereda) néprajzkutató, Csíkszereda
OLÁH-GÁL ELVIRA (1954, Csíkpálfalva) újságíró, Csíkszereda
PETRES LÁSZLÓ (1975, Újtusnád) magyartanár, Lujzikalagor
TÁNCZOS VILMOS (1959, Csíkszentkirály) néprajzkutató, egyetemi tanár, Kolozsvár

Kiadja a SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY
A kiadásért felel: FERENCZES ISTVÁN elnök
Felelős szerkesztő: MIRK SZIDÓNIA-KATA
Munkatársak: BARTHA GYÖRGY, HALÁSZ PÉTER, IANCU LAURA,
OLÁH-GÁL ELVIRA
Korrektor: FERENCZ S. CSILLA
Grafikai szerkesztő, fotó: ÁDÁM GYULA
Tördelőszerkesztő: BODOR ZSOLT

Készült a Pro-Print Könyvkiadó digitális nyomdájában.
Tel.: +40 266 314 257 • Csíkszereda, Nagyrét u. 22 sz.

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. szám,
tel.: +40-266-311026 e-mail: moldvaimagyarsag@gmail.com
Internetes elérhetőség: www.hargitakiado.ro

Előfizetni a szerkesztőségben vagy postai utalvánnyal lehet, amelyet a szerkesztőség címére, ANTAL MARGIT nevére kérünk postázni.

Bankszámla: Fundația Székelyföld BCR Miercurea Ciuc, Sucursala Harghita
Lejzámla (cont lei): RO10RNCB0152042365850001
Valutaszámla (cont valută): RO26RNCB0152042365850004
Folyóiratunk Magyarországon megvásárolható és megrendelhető a Magyar Napló szerkesztőségében (1092 Budapest, Ferenc körút 14. I. em. 5.)

TÁMOGATÓINK

Felföldi Elek – Budapest
Fodor Albert – New York
Dr. Porcza Antal – Mosonmagyaróvár

PETRES LÁSZLÓ

Megjártatok? Meg, ne!

Megyünk idén Somlyóra? – kérdezték már hetekkel ezelőtt. Írom a listát? Tegyen fel engem is, mondják, de legyen biztos, hogy feltesz engem is. És lassan gyűlnek a nevek, ahányszor találkozunk, újra és újra megbeszéljük, hogy mikor indulunk, még ki íródott fel. Felemlgetjük a tavalyi zarándoklatot, előkerülnek a régi utak emlékei. Felíratják a szomszédot, a férjet, a komaasszonyt. Vannak, akik üzennek, hogy nem tudnak jönni. Ilyenkor próbálok rájönni, hogy miért bizonytalanodtak el.

Ahogy jó reggel megérkezünk Somlyóra, már mondják is. Menjünk Szűz Máriához, járjuk meg Szűz Máriát! És mindenki indul, mondhatni siet. Mint a rég nem látott rokonhoz, vagy inkább szülőhöz siet, gyorsítja fel lépteit az ember az utolsó métereken. Talán egy falu népe sem ennyire egységesen határozott ezen a kora reggelen. A kalagoriak a rájuk nagyon is jellemző határozott céltudatossággal veszik útjukat a templom felé. Beállunk a hosszú, tömött sorba. Alig beszélünk a másfél óra alatt, míg a szoborhoz érünk. Akkor élénkül meg mindenki, amikor kezdik elővenni a fejkendőket, servéteket, amiket Szűz Mária szobrához érintenek. Van, aki a tarisznyáját emeli magasba, abban van az, amit ő odaérintene, és amit csak ő tudhat. A templomban már mindenki imádkozik, látom az ajkakát, ahogy hangtalanul mozognak.

Bácsi Anti és bácsi Mihály a legidősebbek, jóval túl vannak a 80 esztendőn. Bácsi Anti kezében papírba és nejlonzacskóba csavart virágcsokor. Egész úton fogta, magához ölelte. Először a Szent Ferenc oltár szegélyére teszi le kissé szégyenlősen a virágokat, később már felbátorodva viszi oda a főoltárhoz, Szűz Mária lábához. Kissé pajkosan és mégis átszellemülten ragyog az arca, amikor rápillantok. Megvárjuk a mise végét, és lassan indulunk kifelé.

Krisztus is milyen nehéz keresztet vitt! Ha ő kibírta, mi is kibírjuk. Ezt többször hallom, amíg lassan kiérünk a nyeregbe, vagy másnap hajnalban a kálvárián. Fellebbezhetetlen igazság. Az is fontos, hogy mihez mérjük magunkat. Azt nem mondanám, hogy a kalagoriak ezt mindig szem előtt tartják, de azt tapasztaltam, hogy sokszor számomra váratlan helyzetekben jut eszükbe. Pontosabban, többször hivatkoznak erre a viszonyra, mint ahogy gondolnám.

Délután, a csángó misén Szócs Csaba a csángók napba nézésének rejtelseivel indítja a prédikációját. Tánczos Vilmos könyve a hivatkozott szöveg, abból is az a rész, amikor a kalagori Csernik Anti bácsi meséli az ő személyes élményeit, meséli azt, amit látott a felkelő napban. Én pedig látom magam előtt bácsi Anti mozdulatait, azt a szuggesztív arcot, testtartást, amivel szokta mesélni, amit látott. Ahogy kissé

megfeszül a test. Mert mégiscsak a harmadik isteni személy az, akit megpillantanak a napban.

Kora hajnal, egy szempillantásnyi pihenés után várom a Jézus-hágó aljában a kalagoriakat. Jönnek is, a nagyon idősök üzenik, hogy a nagy templomban várnak meg. Szótlanul vágunk neki a keresztútunk, az első keresztig. Erősen, hangosan imádkoznak. Félúton vagyunk, amikor látom, hogy milyen sokan lettünk. Több faluból is csatlakoztak hozzánk. Hallom, hogy mondják, idejöttünk, mert jólesik itt imádkozni. A fiatalok telefonjainak imbolygó lámpafénye kicsit megvilágítja az utat, de többnyire sötétben keressük a következő lépést. Lassan lépdelen, mégis egyszer csak megcsúszok, de egyből ott érzek egy erős kezét a derekamnál. Megfog és azzal a lendülettel egy kicsit előre is lök. Kicsit elcsodálkozok, hogy mintha már akkor megfogott volna, amikor még csak elkezdtem csúszni, és amikor még nem suhant át rajtam a gondolat, hogy mi lesz, ha a rossz térdem kibicsaklik. Visszanézek, de nem tudom kivenni, ki az, aki

megtartott. Ahogy kitérünk a kápolnához, egy-két szóval megtanácsoljuk, hogy melyik legyen, aztán énekelni fogunk, erősen, csengőn; mellettünk folyik már a mise, gitáros énekléssel; pillanatra elbizonytalanodok, de aztán megnyugszom. Sok mindenki szava megfér itt a Kissomlyó-hegyén.

A napba nézést sok leírásból, fényképről ismerjük. Mégis annyira más, amikor ott vagy, amikor nem egy kiragadott pillanat, hanem egy nagyobb élmény része. Pitymallik. Egy darabig bent ülök a Salvator-kápolnában. Van valami végtelenség abban a kis térben, ahogy a szem fókuszja a kis oltár felé vezet, az alatta tatóngó két sötét lyukba, ahová sorra bújnak be az emberek. A csángók mozdulatai határozottak, régtől rögzültek, elütnek ebben a kis térben is kavargó jövés-menéstől. Mindkettő áhítattal telített, mindkettő egy utat jár be.

A nyeregben pár száz ember. Csendesesen várakozik mindenki. A puzstinaiak énekelnek. A kalagoriak feszülten figyelnek kelet felé. Aztán kezd emelkedni a nap. Több tíz telefon, fényképezőgép lendül a magasba. Azon keresztül jobban látszik a nap, hallom itt is, ott is a magyarázatot. Hátam mögött a tavalyi napfelkeltét magyarázza valaki, párhuzamosan egy történettel, amiben rokonok, gyerekek, civódások szerepeltek. Mintha egy unalmas vonatutazáson lennénk. Ez is hozzátartozik ehhez a hajnalhoz.

Lassan kibújt a nap a hegy, a fák fölé, elindulunk lefelé. Az a jó fél óra, amíg leérünk a hegy lábához, marad a legkülönlegesebb élményem, hogyha lehet ilyet mondani. Mert ebben a bő félórán, még rendezetlenül, a maguk ihlettségükben törtek elő a szavak, mondattörmelékek, élmények, emlékek, arról a pár percről, arról a helyről, ahol a napba nézés megtörtént. Érdekes módon emlékek is, hogy amikor annak idején nagymámóval, nagytatóval voltak itt,

akkor mit is mondtak az öregek, hogyan tolmácsolták nekik, kicsiknek a látványt. Valóban van egyféle gyermeki ebben a dadogásban. Úgy ahogy – bár nem ez a megfelelő szó, már felnőtt az, ahogy az elragadtatás pillanatai lassan visszatérnek a valóság racionális idő- és tértapasztalatába. Ahogy később bácsi Györi kissé szégyenlősen, mert egyedülként meséli el, hogy mit látott, és milyen képen látta a Szentleket.

Elindulunk hazafelé, miután egyöntetűen határozzuk el, megállunk Gyimesbükkön is a nagymisére. Salamon József pap bácsi, a bükki plébános kalagori születésű, már régebb megegyeztük, hogyha tehetjük, megállunk. Mindig szívesen emlegetik az asszonyok a bükki templomot, a szép kis völgyet a fenyőfákkal. Jó lesz majd itt áldozni. Lelkiükben erre készülnek. A kontumáci kápolnánál nagy tömeg kavarg, a magyarországi zarándokokat szállító vonat késik, ezért a nagymise kezdete is kitolódik.

A pap bácsi egy pillanatra tud fogadni. És ez a pillanat rögzült a legélesebben bennem. Mert szép volt, ahogy bácsi Mihály, Salamon pap bácsi édesapja, miután leszálltunk a buszról, csak azt ismételte, hogy: látni akarom őt. És szép volt az is, vagy talán mondjam azt, hogy bibliai, ahogy később fiúi alázattal fog kezét az édesapjával a pap bácsi, és köszön neki dicsértesséket. Lassan gyülekezünk az út melletti parkolóban, amikor megérkezik a vonat, mi pedig egy rövid fagyaltozás után kissé csalódottan ülünk fel a buszra és meg sem állunk Kalagorig. Be kell tartani a busz menetrendjét, nincs, amit csinálni. Hazaúton az asszonyok elmondanak egy olvasót, hálát adunk a két napért, aztán megbeszéljük, hogy ki szeretne felíródni a Futásfalvi búcsúra. Jelentkeznek is vagy tízen, a többiek ígérnek, hogy az elkövetkező héten még megtanácsoljuk.

HALÁSZ PÉTER

Lujzikalagor története

Lujzikalagor (Kalugarpataka, Călugăra, Călugăra-Mare, Luizi-Călugăra, Kalagor), románul Luizi-Călugăra község és plébánia Moldvában, az egykori Etelközben, Bákó városától nyugatra, a Szeretbe folyó Bonyha (Bahna) patak völgyében fekszik. Északon a belőle kivált Măgurával, délen Sărata, nyugat felé Lărguca településsel határos. A valamikori kiterjedt erdőségek nagy részét az itt élő lakosság fokozatosan kiirtotta. Keresztülfolyik még rajta a Sinka és a Negel patak.

A település első írásos említése föltehetően a XV. század elejéről való, ugyanis 1409. január 28-án Alexandru cel Bun vajda Giurgiu Ungureanu földesúrnak adományozta Ungureni falut, ahol háza volt és szőlőse, amit ő ültetett.¹ A település régi neve Ungureni volt, de az valószínűleg elpusztult a XVII. század során. Azt sem tudjuk, hogy mikor kapta a Lujzikalagor nevet, aminek eredetéről több elmélet is született. Az egyik szerint a „lujzi” lengyel szó (ludzie), jelentése nép, s a lengyel papok szerint a „szerzetesek népét” jelentené. A Lahovari-féle földrajzi szótár² szerint ezzel a névvel általában az idegen katolikusokat illették, s a „lujzi” a szláv szó magyaros formája, amit a román elnevezésnél is átvettek.³ Egy 1498-ban, Herlóban, Ștefan cel Mare által kiadott adománylevélben a besztercei kolostornak ajándékozott „egy kalagori szőlöst Bákó mellett a magyarok szőlőséig”, egy méheskerttel és egy remetekolostorral, ahol egy Teofan nevezetű szerzetes tartózkodott.⁴ Ezek az adatok mindenesetre a térség korai magyar lakosságára utalnak.

A település katolikus és magyar lakói rázesek (részesek, szabadparasztok) voltak, és a XVI. század második felében a török hadak pusztításai elől a Bákóban élő magyarok is ide húzódtak.

Hasonlóképpen a XVII. század végének zavaros időszakában is menekültek ide a veszélyeknek kitétt, a Baltikumot a Balkánnal összekötő úgynevezett Nagy Út mentén élő katolikusok. A falu szájhagyományában élnek, vagy legalábbis ismertek olyan számok, hogy a falu az 1600-as évek második felében keletkezett, más vélekedések szerint 1630-ban már ott laktak.⁵ Francantonio Renzi 1691. február 19-én keltezett jelentésében megállapította, hogy Bákóban csak néhány család maradt, s 30 család „a Bákó vidéki szőlősökben húzta meg magát”.⁶

A XVIII. században már Kalugarként említik a források, 1743-ban pedig mint Kalagor Pataka. Ioan Hrizostomul Dejoanis 1762. április 9-én a következőképpen írta le Kalagorpatakát: erdő közepén települt falu, 34 ház és 204 hívő. A templomot az Istenanya tiszteletére szentelték fel. Január 20-án a szent liturgiát magyar módon énekelték az összes asszonnyal és lánnyal együtt. A templom melletti fatoronyban körülbelül 100 kilogramm súlyú harang volt, körös-körül pedig 300 méteres körzetben a holtak sírhalmi és fakeresztek álltak.⁷ A korábbi itt élő magyarokhoz később erdélyi menekültek csatlakoztak. „Lakói részben régtől ottlakók, részben a székelységről oda nem rég futamodtak” – írja jelentésében Zöld Péter.⁸ Nyelvjárása székelyes, ezért észrevehetően különbözik a déli csángó nyelvjárástól. De lakói valószínűleg nem a madéfalvi veszedelmet követően költöztek jelenlegi községükbe, bár magyar népességét csak a XVIII. század közepétől találjuk a statisztikákban. A Madéfalvát követő évtizedekben érkezettek, például a lézpediek nem is tartják őket székelyeknek, hanem csángóknak mondják a kalugári magyarokat.⁹ A családnevek között pedig olyanokat találunk a régi

lajstromokban, mint Făcău~Fakó, Coțța~Kolca, Ianaș~János, Varga, Chereghiș~Kerekes, Boltoș, Gabor, Sabău~Szabó, Giungiuș vagy Ghiunghiș~Gyöngyös, Sascău~Szászka, Pal, Tămaș~Tamás, Sarca~Szarka, Noghi~Nagy, Fazecaș~Fazekas, Horvat, Pogan, Calauz, Miclăuș~Miklós, Rața~Rác, Veriș~Veres, Farcaș~Farkas.

Az egyházi liturgia nyelve a XVIII–XIX. században „magyar és oláh” volt. A XIX. században birtokosai kalugyerek voltak, valamint Pruncul és Rosset bojárak. 1300 katolikus lakója „eredeti csángó, akik magyarul tudnak” – írja Jerney János, majd így folytatja: „Ekkor világosítanak fel a’ kalugyeriak szomorú állapotukról. Szerintök hajdan Bákóval és leebb a’ Szeret mentin messzeterjedő földek tették határukat, a’ dúlásokkal teli nyugtalan időkben üték sátorukat Kalugyerpataka mellé. Birtokuk szabad rezes föld vala mind a’ későbbi időkig, midőn a’ szomszéd birtokos boer Prunkul nevű rövid uton ’s kellő kihallgatás nélkül elpörlé; – ’s ámbár jogaikat biztosító régi régi vajdai oklevelekkel is bírának, örökségiktől megfosztva jobbágyi sorsra jutottak, a’ boer önkényű zsarolásának kitéve. Midőn illy eljárásnak lehetetlenségét vetém ellen, ’s azzal viszonzám, hogy birtokukat a’ vajdai oklevél fejedelmnéli előmutatása mellett ismét visszanyerhetnék: azon ellenvetést tevék, hogy régi oklevelük a’ jasszii missio’ levéltárában tétetvén le, azt onnan többé vissza nem nyerhetik; midőn pedig e’ részben a’ vajdához Jassziba mentek, mint lázítók efogatván a’ sorompónál, kérelmüket annak elejibe nem vihették.(...) Aggasztó helyzetükben családonként hagyják el bús lakaikat, ’s más boerok birtokába menekülve keresnek jobb sorsot.”¹⁰ 1844. július 14-én kelt, Döbrentei Gábornak küldött levelében Petrás Incze János klézsei plébános is megemlékezik „Kalugerről és a kalugeriek bukott ügyéről, [amiről] hütelenség bűnöss szennye nélkül még tudakozódní sem lehet, ügyök s dolgaikról beszélgetni valóságos polgári s hazafi bűné vált nyomatásuk pedig nem könnyebbül. Okleveleik s irományaikról mellyeket Jászvásárral csakugyan elé kerítettek, magok sem mernek szóllani, átallyában őket az egyetnemértés tette illy nyomorultaká, ügyök felvétele folytatása és kivételéhez sem reményük, sem elméjük, sem tehetségük nincs, kikről illy szomorú példabeszédet forgat a haza őket ismerő környéke semmit érő, mint a kalugeriek”. Petrás Incze keserű szavaiból sejthetjük, hogy a kalugeriak érdekeiket nem egységesen képviselték, ellenfeleiknek sikerült éket verni soraik közé.

A falu fölötti dombon lévő kápolna 1698-ban épülhetett, a XVIII–XIX. században pünkösdi búcsújáró helyként említik. Lujzikalagornak az idők folyamán több temploma is volt. A moldvai források szerint az első 1741-ben épült a Disznóhegyen, de elképzelhető, hogy már korábban is volt templomuk, hiszen írásos emlékből már a XVII. század végén szerepel a település mint a bákói püspökség leányegyháza. Ez az 1741-ben említett, fából készült épület szalmafödélű volt, mellette harangláb állott. Búcsúját Szűz Mária születése napján, szeptember 8-án tartották. A plébánia megalakulása előtt, az emlékezet szerint más parókiákról jártak ide havonként papok, hogy misézzenek latinul, a prédikációt pedig csak románul mondták, de ha pap nem ért ide, akkor a kántor mondta az olvasót magyarul.¹¹ 1745-ben már plébániaközpont volt, 42 katolikus családdal.¹² A Lujzi nevű településrészen épült templomáról ugyancsak vannak adatok: egy

1698-ban, Szent András tiszteletére emelt templomról, ez lett volna a moldvaiak leghíresebb búcsújáró helye.¹³ Majd 1814-ben létesült egy kisebb istenháza, aminek ugyancsak Szent András volt a búcsúja. Ezt követően 1843-ban emeltek egy fatemplomot az előző romjain (ugyancsak Szent András nevére), de ez is leégett, ezért 1864-ben kőtemplom készült, amit 1941-ben lebontottak és fölépítették a jelenlegi, a Szent Kereszt felmagasztalásának tiszteletére. Akkoriban ez volt Moldva legnagyobb katolikus temploma: 55 m hosszú, 25 m széles és 54 m magas. Tornyában négy harang közül kettő magyar feliratú: „AZ ÉLŐKET ELHÍVOM AZ HOLTAKOT ELSIRATOM LUZI KALUGERBEN KOZAK ANDRÁS 1882” és „ISTEN DICSŐSÉGJRE LEGELEN 1903 ÖNTÖTTE A GÁL GRIMEX”.

Az igazság kedvéért meg kell mondanunk, hogy a forrásokból nem derül ki egyértelműen, hogy a településen mikor hány templom szolgált. Ugyanis a falu (egy vagy két) templomán kívül még van a két temetőben egy-egy kápolna, továbbá a nyugati részen 3 dombon 3 kápolna, valamint egy apácamonostor kápolnája. A települést környező három dombtetőn épült kápolnák „vigyázzák” a tájat. A Kálvária-dombon állót 1914-ben építették, és a Kereszt Útja van itt berendezve; a másik a Bérc tetején álló, a Hősök kápolnája; a harmadikat pedig a Sziniszló dombon Keresztelő Szent János születésének tiszteletére emelték 1935-ben.¹⁴ Van továbbá egy Szent Andrásra szentelt monostor, egy Assisi Szent Ferenc kolostor és az apácák Szent József Háza.¹⁵

Lujzikalagor a XVII. században Bákó filiája volt, de 1738-ban már plébániai rangra emelkedett. 1781-ben tizenkét filiája: Barát, Alsó-Marsinén, Fund Fontinel, Blegyest, Kömpén, Tázló, Furmosa, Szalonc, János-völgye, Ungurén, Plubok, Bákó.¹⁶ Plébánosai a XVIII. század közepén: Oian Frontali, Gabrielle Mazziotti, Carol Gatinara, 1807-ben Iosif Berardi, 1814-ben Domenico Brocani – aki tisztességes módon megtanulta hívei magyar nyelvét –, 1838-ban Magrina Ferenc, 1840-ban Antonius Accardo, 1851-ben Antonius Catalano – vagyis egyetlen magyar sem volt köztük. Végre 1863-ban Filusztek Mihály került a parókiára, s itt is volt 1868-ig, később Carbonelli Vincenzo, 1923-tól 1947-ig Iosif Petru Pal, 1996–1999-ig Maximilian Pal, 1999-ben Eugen Blăjuț, 2004-ben Mihai Dămoc, 2005-ben Anton Lucaci következtek.¹⁷

Az 1924–25-ös évben kezdett működni a román nyelvű felsőfokú ferences szeminárium, 1932-ben ide költözött Halasfalváról (Hălăucești) a filozófiai és teológiai kurzus is, s itt tevékenykedett 1948-ig. 1923 és 1948 között román nyelvű kántoriskola is működött itt. 1924 és 1926 között Iosif Petru Pal, az itt „szolgáló” román érzelmű ferences papok főnöke több termet építtetett a plébániához, s háromszintesre alakította az általa alapított Szent Bonaventur Teológiai Szemináriumát számára. Iosif Petru Pál nevéhez kötődik a moldvai csángómagyarok román eredete rögeszméjének terjesztése. Amikor a XX. század elején Lujzikalagor lakói kérték, hogy engedélyezzék számukra a magyar nyelvű vallásgyakorlatot, az akkori püspök – Nicolae Iosif Camilli – 1889. szeptember 17-én kelt pásztorlevelében egyebek között a következőket válaszolta: „1915. május 6-án néhány öntudatlan lujzikalagori fellebbezőnek válaszolva, akik azt kérték, hogy templomaikban magyarul énekeljenek és prédikáljanak így válaszolt: a panaszosoknak tudniuk

kellene, hogy Romániában a román nép nyelve a román és nem is lehet más. Tehát átkot követne el saját nemzete ellen az a román állampolgár (sic!), aki azt követelné, hogy saját országában egy idegen nyelvet beszéljenek, például a magyart. Kérem én Lujzikalagor lakóit, azokat, akik »nem keveredtek más nemzetekkel«, akiknek ebben az országban megadatott minden állampolgári és politikai jog, mondják meg nekem, magyarok ők, vagy románok? Mert ha magyarok, menjenek Magyarországra, ahol a magyar nyelvet beszélik, de ha románok, ahogy valójában azok, akkor szégyelljék magukat, hogy nem ismerik hazájuk nyelvét, bizonyíték erre a levél is, amelyet szintén románul írnak.”¹⁸

A püspök úr tehát saját országát becsmerli azzal, hogy beismeri: Romániában nincs szabad nyelvhasználat és vallásgyakorlat. Sajnos ez a valamennyi moldvai csángó falura jellemző hátrányos nyelvi megkülönböztetés azóta sem változott. Az egyházi állapotokra mi sem jellemzőbb, mint Veress Sándor 1930-ból való naplója, aki augusztus 5-én, egy keddi napon feljegyezte Kalugarban, hogy a bíró „nem tud a falujukban olyanról, aki tudna énekelni, még a lányok sem, mert nincs hol gyakorolják(!), mivel a paterük tiltja, hogy a guzsalyasban összeverődjenek. Aztán ha tudna is valakit, az se merne magyar éneket dalolni, mert ha megtudja a pap, vasárnap kiprédikálja a templomban, hiszen ha bírna, azt is tiltaná, hogy magyarul beszéljenek. (...) Így aztán – írja a jeles népzene gyűjtő – a legkevesebb kilátásom volt arra nézve, hogy Kalugyerben valamit találok, hiszen a nép bigottságában úgy fél a papjától, mint a tűztől...”¹⁹ A moldvai renegát papok magyarellenessége ördögi módon elegyedett az erkölcsök védelmével, igyekeztek is összemosni a kétféle tevékenységet. Illyés Sándor a megesett lány büntetőritusairól szóló írásában például a Moldva szerte ismert egyházi fenyítés lujzikalagori alkalmazásáról olvashatunk, amikor a megesett lánynak vasárnap „Szent Mihály fekete keresztjét” kellett tartania. „Régen, mikor megvolt babecskája, akkor a templomba tartott egy keresztet, egy feteke keresztet. Akkor aztán a pap elvitte, megszentelte, s akkor a *tras pedeapsa* [kitöltötte a büntetését]. De most nem. ... Egy vasárnap. Tartotta a keresztet, s akkor *kidezlegálták* [feloldozták] a vétektől. Ő megbánta a bűnjit, s akkor az isten *eljertálta* [megbocsájtotta].”²⁰

Lujzikalagor lakossága 1744-ben 500 fő, 1762-ben 204 fő²¹, 1776-ben 290 fő; 1800-ban 2347 fő, 1830-ban 1423 fő, 1842-ben 1878 fő, akikből 1902 volt a magyar és 76 a román nemzetiségű. A XIX. század végén 502 ház volt a faluban, 492 családdal. Az 1878 lakosból 76-an románnak, 1802-en (96%) magyarnak tartották magukat.²² Az 1930. évi népszámláláskor: 1879 fő volt Lujzikalagor összes lakója, akikből 1800 fő (95,8%) a magyar, a többi román.²³ 1992-ben 5277 személyt számoltak össze, ebből a magyar nyelvet ismeri 4700 fő.²⁴ 1996-ban 5227, 1998-ban 6041, 2009-ben 4590 volt Lujzikalagor összes lakosának száma.²⁵ A 2002. évi népszámlálás szerint 4790 lakosa volt, akikből 6,8% „ismeretlen”(!) etnikumhoz tartozott. Hogy kik lehetnek ezek az „ismeretlenek”, arra vonatkozóan eligazítást ad az a szám, mely szerint a lakosok 91,3%-a római katolikus. 2011-ben a lakosság száma már csak 3553 fő. Ez a nagyarányú ingadozás föltehetően arra vezethető vissza, hogy a népszámláláskor a belföldön és külföldön dolgozó vendégmunkások létszámát milyen módon és mértékben vették

figyelembe, továbbá, hogy a község mely része és mikor önállósult, illetve mikor kapcsolták közigazgatásilag valamelyik szomszéd településhez. Egy 1985-ben készült statisztika²⁶ szerint 1975 és 1985 között összesen 59-en jártak el munkára Lujzikalagorból Erdély, Havasalföld és Moldva különböző munkahelyeire, ami a lakosságnak alig 1%-át tette ki. Egy későbbi fölmérés szerint 2007-ben a világban már 1187 személy és 128 család szóródott szét a faluból vendégmunkásként, ami az összes lakosság 25%-át jelenti, de a munkaképes népességnek több mint a felét is kiteheti. A legtöbben Olaszországban és Magyarországon találtak munkát és kenyeret.²⁷

Tánczos Vilmos igen alapos nyelvismereti felmérésének eredményeként Lujzikalagorról a következő képet alkothatjuk: 1996-ban az összes lakos (5227 fő) 99,4%-a (5198 fő) volt római katolikus. A katolikusok 90%-a (4700 fő) beszélt magyarul, mégpedig anyanyelveként, s a katolikus lakosságnak csak mintegy 10%-ának (498 fő) volt passzív a magyar nyelvismerete, illetve nem beszélt magyarul. 2009-re, tehát tizenhárom esztendő alatt a lakosság száma több mint 10%-kal, 4590 főre csökkent. A római katolikusok száma is 4527-re mérséklődött s nyelvtudásuk: a magyarul értők aránya 71%-ra (3247 fő), a magyarul beszélők aránya pedig 55%-ra (2502 fő) zuhant. A magyar nyelv ismerete tekintetében azonban igen jelentősek az eltérések a különböző korcsoportok szerint. A 10 évesnél fiatalabb gyermekek egyáltalán nem beszélnek szüleik nyelvét, de a 10–14 évesek fele már érti a beszédjüket. A 15 és 29 év közötti „fiatal” korosztály három, nagyjából egyforma csoportra oszlik: harmaduk második nyelvként használja, harmadukra a passzív nyelvtudás jellemző, egyharmaduk pedig se nem használja, se nem érti apáik nyelvét. A 30 és 44 év közötti korosztály harmada anyanyelveként beszéli a magyart, harmaduk második nyelvként és harmadik passzív nyelvtudásként él vele, vagyis csak érti. Így megállapíthatjuk, hogy a 45 éven felüliek anyanyelveként használják a magyart, ők a fiatalabb középnemzedék harmadával együtt is csak a katolikus lakosság 42%-át teszik ki. Azokkal együtt is, akik „második nyelvként” a magyart beszélnek (55%), alig haladják meg a katolikus lakosság felét. Az utóbbi 13 esztendőben tehát csaknem felére csökkent a magyar nyelvet (is) használók száma Lujzikalagorban.²⁸ Ha mármost feltesszük a kérdést, hogy a legutóbbi tíz esztendőben miként alakult, alakulhatott Lujzikalagor község katolikus csángói körében a magyar nyelv helyzete, el-

képzeltető, hogy bizonyos mértékben növekedhetett a magyar nyelvet használók aránya, hiszen a Nyugat-Európába irányuló munkaerő kiáramlás főként a fiatal és az ifjabb középkorú réteget érintette, aminek következtében növekedhetett az idősebb, a magyar nyelvet inkább használók aránya. Ez azonban nem ad okot semmiféle reményre, hiszen a fiatalok gyermekei odakint már nem a lujzikalagori közösséget gyarapítják.

Lujzikalagorban napjainkban már teljesen megváltozott állapotokat talál az odalátogató. Úgy is, hogy az ott élő munkaképes lakosság számottevő részének bákói üzemekben van a munkahelye, ahová – ha még nem költözött be a városba – naponta ingázik. És úgy is, hogy a keresőképes népesség igen jelentős része Európa nyugati és déli országaiban vendégmunkás. Ebből pedig az következik, hogy a legtöbben családjukat is magukkal vitték, vagy éppen ott alapítottak családot. Az otthon maradt öregek, a nagyszülők gondolják a még otthon lévő unokákat, a földeket, s ha még van, az állatokat. Ez számottevő segítséget jelent a városban (városokban) dolgozó, esetleg élő fiataloknak és lassítja szülőfalujuktól való elszakadásukat. A jól kereső vendégmunkások rendszerint belefogtak egy-egy otthoni ház felépítésébe, amiknek formáján, beosztásán nemhogy a hagyomány, de még a célszerűség sem látszik, legföljebb reprezentatív lakodalmak céljából bérbe adva hasznosul. A régi, hagyományosan épített lakóházak felmérése és ismeretanyagának összegyűjtése fontos és időszerű volna. Ezt fogalmazza meg tanulmányában Radu-Octavian Maier, aki sajnos ennél a fölismerésnél nem jutott sokkal tovább: háromféle házat vett számba a településen: fából, részben vályogból és téglából építettek.²⁹ Az újonnan épült házakra pedig leginkább a nyugaton elesett formai elemek jól-rosszul alkalmazott utánérzéseit jellemzőek, de hogy ezekben a házakban hogyan fogják érezni magukat a lujzikalagori csángók, arról ne is beszéljünk. Mert annak, hogy a városból, vagy Európa távolabbi országaiból valamikor is hazaköltözzenek a településről elszármazottak, egyre kisebb a valószínűsége.

Gábor Felicia Budapesten élve is érzékeli a változásokat, és így ír a település jelenlegi állapotáról: „... a faluban alig vannak fiatalok. Mindenki külföldön dolgozik. Itt a faluban már mindent meg lehet vásárolni. Még fodrászat és kozmetika is nyílt. Sőt még internetkávészó és telefonfülke is van, a patakot is csatornázták. A betonút egészen a templomig vezet.” „Mindenki kiköltözött Olaszországba. A barátaim. Az unokatestvéreim. Otthon a falu olyan, mintha háború lenne. Csak az öregek, betegek és a vigyázásra otthon hagyott unokák vannak. Fiatalok alig. Nem tudnak otthon megélni. Nincs elég föld. Nincs munka. Nincs megélhetési lehetőség. Mindenki elcsángált.”³⁰

1. Gabor, Iosif: *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*. [A moldvai katolikus települések szótára] Ed. Conexiuni, Bacău, 1996. 165.
2. Lahovari G. I. – Brătianu, C. I. – Tocilescu, Gr. G.: *Marele Dicționar Geografic al României IV*. [Románia Nagy Földrajzi Szótára] București, 1901. 180.
3. Gazda László: *Csángómagyar falvak II*. Nap Kiadó, Budapest, 2010. 184.
4. Bogdan, Ion: *Documentele lui Ștefan cel Mare I–II*. [Ștefan cel Mare oklevelei] București, 1913. 127.
5. Csernik József: „A csángó falu története” (Kézirat, 1992)
6. Gabor, Iosif: i. m. 166.
7. Gabor, Iosif: i. m. 167.
8. Zöld Péter: *Notitia de rebus Hungarorum qui in Moldavia, et ultra degant, scripta ab*. Adm. RD. Petro Zöld Parocho Csik; Delnensis in Sicula data ad A. R. P. Vincent Blaho. [Ismeretetés a Moldvában és az azon túl élő magyarok tetteiről] Magyar Könyv-Ház. Írá: Molnár János. III. szakasz CLXXI. Könyv. Pozsony, 1783.
9. Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. Magvető Kiadó, Budapest, 1987. 226.
10. Jerney János *Keleti utazása a Magyarok őshelyeinek kinyomozása végett, 1844–1845*. I–II. Pest, 1851. 122.
11. Dirviaru Mária: *Kalagor* (Kézirat, 1992)
12. Gabor, Iosif: i. m. 166.
13. Gazda László: i. m. 188.
14. Gazda László: i. m. 184.
15. Coșa, Anton: *Comunitățile catolice din județul Bacău*. [Bákó megyei katolikus községek] Ed. Magic Print, Onești, 2007. 125–131.
16. Zöld Péter: Baththyány Ignác erdélyi püspökhöz írt jelentése. In *Pater Zöld*. Bibliotheca Moldaviensis. Hargita Kiadóhivatal, Csíkszereda, 2002. 55.
17. Despinescu, Anton: Parohia Romano-Catolică în Cadrul Episcopiei de Iași. [Római katolikus plébániák a jászvásári püspökség keretei között] In Ilieș, Antonel-Aurel (coord.): *Monografia comunei Luizi-Călugăra*. Ed. Serafica, Roman, 2009. 131–179.
18. Pal, M. Iosif Petru: *Originea catolicilor din Moldova și franciscanii, pastorii lor de veacuri*. [A moldvai katolikusok eredete és lelkipásztoraik, a ferencesek.] Ed. Serafica, Roman, 1942. 187.
19. Veress Sándor: *Moldvai gyűjtés*. Szerk.: Berlász Melinda és Szalay Olga. Műzsák Kiadó, Budapest, 1989. 316.
20. Illyés Sándor: A megesezt lány büntetőritusairól. *Korunk*, 2003. 9. 91.
21. Ilieș, Antonel-Aurel et al.: i. m. 544–551.
22. Lahovari: i. m. 180.
23. Manuilă, Sabin: *Recensământul general al populației României din 29. Decembrie*. [Románia lakosságának általános népszámlálása.] 1930. II. București, 1938. 536.
24. Tánzos Vilmos: A moldvai csángók lélekszámáról. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors*. A Magyarságkutatás Könyvtára XXIII. [1999.] 18.
25. Tánzos Vilmos: *Madárnyelven. A moldvai csángók nyelvéről*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2011. 65.
26. Gabor, Iosif: *Diaspora Parohiei Luizi-Călugăra – 1985*. Familii de muncitori tineri plecate spre centre industriale în ultimii 10 ani. [Ipari munkahelyekre távozott munkásfiatalok az utóbbi 10 esztendőben]
27. Ilieș, Antonel-Aurel et al.: i. m. 549–551.
28. Tánzos Vilmos: i. m. 2011. 65.
29. Maier, Radu-Octavian: Cercetarea așezării și arhitecturii țărănești în Luizi-Călugăra, jud. Bacău. [A Bákó megyei Lujzikalagor településszerkezetének és népi építészetének vizsgálata.] *Revista de Etnografie și Folclor*. 1994. 4. 251–258.
30. Gábor Felicia: *Csángó vagyok*. Csíkszereda, 2008. 91.

HALÁSZ PÉTER

Istoria satului Luizi-Călugăra

Luizi-Călugăra (Luizikalagor, Kalugarpataka, Călugăra, Călugăra-Mare, Kalagor) este o denumire de comună și parohie romano-catolică din Moldova (Etelköz – denumire de odinioară) spre vest de orașul Bacău, în valea pâraului Bahna, afluent al Siretului. Vecinii săi sunt: spre nord Măgura (localitate desprinsă în trecut de Luizi-Călugăra), la sud Sărata, iar la vest Lărguța. Pădurile întinse, odinioară de aici, treptat, au fost defrișate de localnici. Localitatea e străbătută de pâraiele Șinca și Negel.

Prima atestare documentară a localității provine – pe semne – de la începutul secolului al XV-lea, întrucât la 28 ian. 1409 Voievodul Alexandru cel Bun donează satul Ungureni boierului Giurgiu Ungureanu, unde cel în cauză dispunea de casă de locuit și podgorii sădite de dânsul.¹ Denumirea din trecut a localității era Ungireni, toponim – probabil – dispărut în decursul secolului al XVII-lea. Nu se știe nici data primirii denumirii de Luizi-Călugăra, toponimul dispunând de mai multe etimologii. Potrivit uneia dintre acestea, Luizi provine din cuvântul polonez „ludzie”, însemnând ‘popor’, iar Luizi-Călugăra – potrivit preoților polonezi – ar însemna: ‘poporul călugărilor’. Pe baza dicționarului geografic al lui Lahovari² această denumire se referă în general asupra catolicilor străini, iar „Lujzi” este forma maghiarizată a cuvântului slav, preluată și în toponimele românești.³ Într-un hrisov emis la Hârlău, de către Ștefan cel Mare, domnitorul donează mănăstirii din Bistrița „o podgorie călugăreană în preajma Bacăului care se extindea până la *podgoria maghiarilor*”, împreună cu o stupărie și o mănăstire de sihastriu, al cărui călugăr era un oarecare Teofan.⁴ Aceste date se referă – oricum – la o populație maghiară timpurie a ținutului.

Locuitorii maghiari-catolici ai localității erau răzeși (részes, țărani liberi), iar în a doua parte a secolului XVI și maghiarii băcăuani s-au retras aici din fața năvălirilor oștirii turce. La fel și în perioada tulbură a sfârșitului secolului al XVII-lea locuitorii catolici, expuși pericolului în preajma Drumului Mare care lega zona Baltică de zona Balcanilor, se retrăgeau aici. În tradiția orală a locuitorilor circulă – sau cel puțin sunt cunoscute – asemenea date, precum că satul ar fi fost înființat în a doua jumătate a anilor 1600, potrivit altor păreri, în 1630 satul era deja locuit⁵ [de către strămoșii celor de azi – nota red.] Într-un raport al lui Francantonio Renzi datat din 19 febr. 1691 găsim informația că la Bacău au rămas locului doar câteva familii, iar 30 de familii s-au adăpostit în podgoriile din preajma Bacăului.⁶

În sursele din sec. al XVIII-lea localitatea apare cu denumirea de Kalugar: în 1743: Kalugar Pataka (Pârâul Kalugar). La 9 apr. 1762 Ioan Hrizostomul Dejoannis dă următoarea descriere a satului Pârâul Kalugar: sat înființat în mijloc de pădure dispunând de 34 case și 204 de credincioși. Biserica poartă hramul Maicii Domnului. În timpul slujbei ținute la 20 ian. Sfânta liturghie a fost cântată în limba maghiară de toate

femeile și fetele din sat. În turla de lemn de lângă biserică se află un clopot în greutate de aproximativ 100 de kg, iar de jur împrejurul bisericii se află mormintele și crucile celor decedați, într-o rază de 300 metri.⁷ Maghiarilor neoași de aici – ulterior – li s-au alăturat grupurile imigranților din Transilvania. „Locuitorii într-o parte sunt cei autohtoni, în cealaltă parte sunt cei recent fugari din Secuime” – relatează Zöld Péter în raportul său.⁸ Se vorbește un grai ceangău de tip secuiesc, diferind în mod simțitor de graiul ceangăilor de sud. Locuitorii s-au mutat în comuna lor actuală – probabil – nu în perioada de după „siculidismul” de la Siculeni, deși în statistici populația maghiară este consemnată doar după mijlocul secolului al XVIII-lea. Cei sosiți în deceniile de după „siculidism”, lespezienii de exemplu, nici nu îi consideră secui, ba îi denumesc ceangăi pe maghiarii din Călugăra.⁹ În nomenclaturile vechi întâlnim nume de familii ca: Făcău, Colța, Ianaș, Varga, Cheregiș, Boltoș, Gabor, Sabău, Giungiuș sau Ghiunghiuș, Sascău, Pal, Tămaș, Sarca, Noghi, Fazecaș, Horvat, Pogan, Calauz, Miclăuș, Rața, Veriș, Farcaș, etc.

Limba liturghiei în secolele XVIII–XIX era „cea maghiară și valahă”. În secolul al XIX-lea proprietarii erau călugării, cât și boierii Pruncul și Rosset. Cei 1300 de locuitori catolici sunt „ceangăi originari care cunosc limba maghiară” – scrie Jerney János și continuă astfel: „Pe atunci mi-au dat de știre călugării despre starea lor jalnică. După cunoștințele lor, hotarul se întindea până aproape de Bacău și mai în jos pe pământurile îndepărtate de pe malul Siretului și numai în vremuri turburi de restriște și-au înălțat corturile pe lângă pârâul Călugăra. Aveau în proprietate pământuri libere răzășești până în timpurile din urmă, pe când proprietarul moșiei vecine, boierul Pruncul le-a răpit pe calea justiției în mod samavolnic în timp scurt și fără să ia în seamă mărturiile martorilor și, deși posedă hrisoave vechi-vechi, eliberate de voievozi care le atestă proprietățile, fiind lipsiți pe nedrept de moștenire, au decăzut în stare de iobăgie, expuși șantajelor samavolnice ale boierului. Pe când le-am atras atenția asupra imposibilității unui asemenea procedeu și i-am îndemnat că, totuși, există o posibilitate de redobândire a dreptului lor strămoșesc, prin prezentarea hrisovului în cauză la domnitorul actual, mi-au răspuns că actul lor – fiind depus în arhiva „misiunii din Iași” – nu e chip să-l mai poată recupera, iar cu ocazia plecării lor organizate la domnitorul din Iași, în vederea obținerii documentului, fiind arestați la rampă ca niște rebeli, n-au reușit să înainteze jalba la forurile competente. (...) Ajunși într-o stare disperată, familiile, una câte una, își părăsesc căminele triste, căutând locuri mai tolerabile pe moșiile altor boieri.”¹⁰ Cazul este relatat și în scrisoarea din 14 iulie 1844 a preotului clejan, Petrás Incze János, adresată lui Döbrentei Gábor: „Despre Călugăra și despre cauza eșuată a celor din Călugăra – fără să fi bănuit murdăria vicioasă a neloyalității – nici de interesat nu se poate. Dacă porți o vorbă despre cauza

și problemele lor, se socotește ca o nesupunere cetățenească, la fel și publicarea în scris a acestora. Nici ei nu îndrăznesc să vorbească despre hrisoavele și documentele lor pe care – cumva – le-au procurat din Târgul Iașilor. Și au ajuns în această stare mizerabilă din cauza dezbinării, pentru reînnoirea, continuarea și câștigarea procesului lor nu dispun nici de nădejde, nici de intelect, nici de talent, iar în cadrul comunităților din preajmă, pe care le cunosc, circulă următorul dicton trist: nemernici ca cei din Călugăra. Din vorbele amare ale lui Petrács Incze János putem bănuși că cei din Călugăra nu și-au reprezentat cauza în mod unitar, iar dușmanii lor au reușit să-i dezbină.

Capela aflată pe dâmbul de deasupra satului a fost construită în 1698, în sursele din secolele XVIII–XIX este amintit ca loc de pelerinaj din timpul Rusaliilor. Pe parcursul vremii, Luizi-Călugăra dispunea de mai multe biserici. Potrivit documentelor moldovenești, prima biserică de aici a fost înălțată în 1741, pe Dâmbul Porcului, însă este posibil ca localitatea să fi avut un lăcaș de cult și mai înainte, deoarece ea apare în sursele istorice de la sfârșitul secolului al XVII-lea ca filiala episcopiei din Bacău. Edificiul ridicat în 1741, din lemn, era acoperit cu paie, dispunând alături și de o clopotniță. Purtând hramul Maicii Domnului își ținea pelerinajul la 8 septembrie, ziua de naștere a Sfintei Marii. Înaintea înființării parohiei, potrivit memoriei locuitorilor, veneau aici, lunar, preoți catolici din parohiile vecine pentru a ține slujba în limba latină. Predicațiile erau rostite în limba română, iar în caz că preotul nu ajungea aici pentru slujbă, cantorul local rostea rozariul în limba maghiară.¹¹ În 1745 este menționat deja ca centru de parohie cu 42 de familii.¹² De asemenea dispunem de date și despre biserică înălțată în partea comunei numită Lujzitetó (Culmea Luizi): sursele vorbesc despre un templu sfințit cu hramul Sfântului Andrei, acesta ar fi fost cel mai vestit loc de pelerinaj al moldovenilor din acele timpuri.¹³ Mai pe urmă, în 1814 a fost înălțat un lăcaș de cult cu o amplasare mai mică, tot cu hramul Sfântului Andrei. În 1843 a urmat construirea unei alte biserici din lemn, pe ruinele precedentului edificiu (sfințită – bineînțeles – și aceasta tot cu hramul Sfântului Andrei) care va fi mistuită de un incendiu, de aceea localnicii au durat în 1864 un templu de piatră, cel care va fi demolat în 1841, iar în locul lui s-a construit templul cel de azi, purtând hramul Înălțarea Sfintei Cruci. În vremea aceea a fost cea mai voluminoasă biserică catolică din toată Moldova, având: 55 de m lungime, 25 m lățime și înaltă de 54 m. Din cele patru clopote ale sale din turlă, 2 poartă înscripție în limba maghiară: „AZ ÉLÓKET ELHÍVOM AZ HOLTAKOT ELSIRATOM LUZI KALUGERBEN KOZAK ANDRÁS 1882” (ÎI CHEM PE CEI VII ÎI PLÂNG PE CEI MORȚI ÎN LUZI KALUGER KOZAK ANDRÁS 1882”) și: „ISTEN DICSŐSÉGJRE LEGELEN 1903 ÖNTÖTTE A GÁL GRIMEX” (A TURNAT ÎN SLAVA DOMNULUI LA ÎNCEPUT DE 1903 A. GÁL GRIMEX).

Pentru a rămâne fideli adevărului trebuie mărturisit însă că din surse nu reiese în mod univoc informația aceea că în localitate, în diferite perioade, câte biserici au funcționat concomitent. Deoarece, în afară de una sau două biserici din sat, în cele două cimitire există câte o capelă, mai mult: pe cele trei

înălțimi aflate în partea de vest a satului se înalță încă trei capele, câte una pe fiecare dâmb, iar în vârful înălțimilor care străjuiesc comuna din trei părți, există și acolo câte o capelă: cea aflată pe Înălțimea Calvarului a fost construită în 1914, aici este instalat Drumul Crucii; cealaltă, aflată pe Vârful de Munte, este Capela Eroilor, iar cea de-a treia, de pe Dâmbul Sinislău a fost înălțată în 1935 în cinstea nașterii Sfântului Ion Botezătorul.¹⁴ Mai există o mănăstire sfințită, purtând numele Sfântului Andrei, o altă mănăstire este dedicată Sfântului Francisc din Assisi și avem și Casa Sfântului Iosif al maicilor.¹⁵

Luizi-Călugăra – precum am mai amintit – în secolul al XVII-lea era încă filiala parohiei de la Bacău, iar începând din 1738 a fost ridicată la rang de parohie, în 1781 dispunând de 12 filiale, precum urmează: Barați, Marșinenii de Jos, Fund Fontinel, Bledeștri, Câmpeni, Tazlău, Frumoasa, Solonț, János-völgye, Ungureni, Pluboc, Bacău.¹⁶ Numele preoților care au slujit aici: la mijlocul sec. XVIII: Oian Frontali, Gabrielle Mazziotti, Carol Gatinara, în 1807: Iosif Berardi, în 1814: Domenico Brocani – cel care și-a însușit în mod cinstit limba maternă maghiară a enoriașilor săi –, în 1838: Magrina Ferenc, în 1840: Antonius Accardo, în 1851: Antonius Catalano. Niciunul de etnie maghiară! În sfârșit, în 1863 ajunge în fruntea parohiei Filuszek Mihály, cel care a slujit aici până în 1868, a urmat apoi: Carbonelli Vincenzo, de la 1923 până în 1947: este preot aici: Iosif Petru Pal, în perioada 1996–1999: Maximilian Pal, în 1999: Eugen Blăjuț, în 2004: Mihai Dămoc, în 2005 urmează pe postul de preot: Anton Lucaci.¹⁷

Începând din anul școlar 1924–1925 a fost demarată activitatea seminarului franciscan în limba română, iar în 1932 a fost mutat de la Hălăucești și cursul filosofico-teologic, desfășurându-și activitatea aici până în 1948. În perioada 1923–1948 a funcționat și o școală de cantori în limba română. Între anii 1924–1926 căpetenia preoților franciscani români cu o convingere naționalistă-românească Iosif Petru Pal a demarat construcția mai multor săli atașate casei parohiale, augmentând edificiul la trei nivele, unde a funcționat seminarul teologic fondat de dânsul, purtând numele Sfântului Bonaventura. Este legată de numele lui Iosif Petru Pal popularizarea tezei false de origine românească a ceangăilor moldoveni. Pe la răspântia secolelor XIX–XX, când locuitorii din Luizi-Călugăra au solicitat practicarea religiei în limba lor maternă maghiară, episcopul catolic de atunci – Nicolae Iosif Camilli – într-o scrisoare pastorală redactată la 17 sept. 1889, printre altele scrie „Răspunzând la solicitarea unor apelanți inconstienți din Luizi-Călugăra care au cerut ca în bisericile lor să fie îngăduit cântecul și predicarea în limba maghiară, le amintim următoarele: reclamanții ar trebui să știe că în România limba oficială a poporului român este limba română și nu poate fi o altă limbă. Deci ar săvârși un blestem împotriva propriului său popor acel cetățean român (sic!) care ar veni cu solicitarea ca în propria țară să se vorbească o limbă străină, precum este de exemplu limba maghiară. Îi întreb eu pe locuitorii Luizi-Călugărei, pe acei dintre ei care »nu s-au amestecat cu alte nații«, pe aceia cărora în această țară li s-au acordat toate drepturile cetățenești și politice să mi se destăinuie:

cine sunt ei de fapt: maghiari sau români? Pentru că, în caz, că se consideră maghiari, să plece în Ungaria, unde se vorbește limba maghiară, însă dacă sunt români (precum sunt, de altfel), atunci să le fie rușine dacă nu cunosc limba patriei lor, deși o cunosc, după cum reiese și din solicitarea lor formulată tot în limba română.¹⁸ (Capcana articolului 22, formulată de un înalt prelat al bisericii catolice române la finele secolului al XIX-lea! – nota red.). Domnul episcop, fălindu-se cu faptul că în România nu este îngăduită practica folosirii libere a limbii materne și a propriei religii, o vorbește de rău, își denigrează de fapt propria țară. Din păcate, această diferențiere defavorabilă lingvistic, specifică fiecărei localități maghiar-ceangăiești, persistă și în timpul zilelor noastre. În privința situației de atunci a religiei sunt relevante cele notate în jurnalul din 1930 de către folcloristul Veress Sándor, cel care la 5 august (într-o zi de marți) a așternut pe hârtie la Luizi-Călugăra că primarul de aici: „nu cunoaște în sat nici o persoană care știe să cânte, nici printre fete, pentru că nu au ocazii unde să exerseze (!) din cauză că paterul lor le interzice să se adune la șezătoare. Chiar dacă el, primarul, ar desemna pe cineva, nici acela n-ar îndrăzni să cânte în limba maghiară, fiindcă, dacă află preotul, duminica îl va menționa în predica ținută în biserică! Dacă ar avea în puțință, ar interzice chiar și vorbitul în limba maghiară. (...) Astfel – continuă renumitul folclorist – nici cea mai mică șansă nu mi-a rămas să găsesc în Luizi-Călugăra vreun interlocutor, din cauză că poporului de aici, ținut în neștiință, îi e teamă de preot ca de foc.¹⁹ Simțământul profund antimaghiar al preoților renegați se îmbină samavolnic cu intenția lor de apărarea așazisă a moravurilor, acestora le-a reușit să încurce cele două aspecte de activitate. Illyés Sándor în lucrarea sa a cărei temă era prelucrarea riturilor de pedeapsă aplicate fetelor „dezonorate” pedepse bisericești, cunoscute pe întregul teritoriu al Moldovei, în Luizi-Călugăra se prezintă astfel: fata „compromisă” duminica era silită să țină în mână în biserică „crucea neagră a sfântului Mihai”. „În trecut, după ce și-a născut pruncul nelegitim, în biserică ținea în mână o cruce, o cruce neagră. La sfârșit preotul i-a luat-o din mână, a sfințit-o și astfel a retras pedeapsa. Acum e altfel... Ține crucea numai o duminică și astfel va fi dezlegată de păcat. Și-a regretat fapta, iar Domnul a iertat-o.”²⁰

Evoluția demografică la Luizi-Călugăra se prezintă astfel: populația totală în 1744 era de 500 de capete, în 1762 a scăzut la 204 de persoane.²¹ În 1776 populația era de 290 suflete; în 1800 2347, în 1830 1423, în 1842 1978, din care 1902 de persoane erau de etnie maghiară și 76 de români. La sfârșitul secolului XIX în comună existau 502 case cu 492 familii. Din cei 1878 de locuitori 76 de persoane s-au declarat de etnie română, iar un număr de 1802 (96%) de etnie maghiară.²² Cu ocazia recensământului populației din 1930 populația totală la Luizi-Călugăra era de 1879 persoane, din care 1800 de inși (95,8%) erau maghiari, restul de 79 persoane erau români.²³ În 1992 erau înregistrați 5277 de persoane, din care cunoștea limba maghiară 4700 de persoane.²⁴ Populația totală a comunei Luizi-Călugăra în 1996 era de 5227 persoane, în 1998 6041, în 2009 4590 de persoane.²⁵ Cu ocazia recensământului din anul 2002 au fost luați în evidență 4790 de

locuitori, din care 6,8% aparțineau unor etnii „necunoscută”(!). Pentru identificarea etniei acestor „necunoscuți” poate da o oarecare lămurire procentajul de 91,3% al locuitorilor de religie romano-catolică. Pentru anul 2011 numărul total al locuitorilor s-a redus la 3553 de suflete. Această fluctuație însemnată se datorează – poate – metodelor și procedeele de înregistrare potrivit cărora cu ocazia recensămintelor nu sunt tratați în mod unitar muncitorii angajați în diferite munci din țară și din străinătate. Pe de altă parte, numărul populației în diferite perioade depinde și de obținerea statutului de sinestătător a unor părți ori sate întregi din comună, sau dacă acestea au fost atașate din punct de vedere administrativ altor comune vecine. Pe baza unei statistici din 1985²⁶, în perioada 1975–1985 din Luizi-Călugăra s-au angajat în diferite munci industriale în Transilvania, Muntenia și în orașele moldovene în total 59 de persoane (doar 1% din totalul populației comunei). Potrivit unei înregistrări mai recente, din 2007, din comună s-au dispersat în lumea largă ca muncitori temporari 1187 de persoane (128 de familii), ceea ce reprezintă 25% a populației totale a comunei și mai mult de jumătate din populația activă. Cei mai mulți dintre ei au optat pentru Italia și Ungaria.²⁷

Pe baza unei investigații lingvistice deosebit de aprofundate a lui Tănczos Vilmos această situație a populației din Luizi-Călugăra se prezintă astfel:

În 1996 din populația totală de 5227 suflete, 5198 (99,4%) era de religie romano-catolică din care 90% (4700 de persoane) cunoșteau și întrebuițau limba maghiară la nivel de limbă maternă, iar 10% din catolici posedau o limbă maghiară pasivă (cunoșteau limba, dar nu o foloseau în comunicare). Până în anul 2009 (în decurs de 13 ani) numărul total al populației s-a diminuat cu peste 10%, la 4590 de locuitori. Și totalitatea numărului populației romano-catolice s-a micșorat la 4527 de persoane, iar cunoașterea limbii maghiare a suferit următoarele modificări: procentajul celor care înțeleg limba maghiară s-a micșorat la 3247 de persoane (71%), iar procentajul vorbitorilor de limba maghiară a scăzut drastic la 55% (2502 de persoane). Cunoașterea limbii maghiare însă prezintă fluctuații remarcabile după criteriul apartenenței lor la diferite generații de vârstă. Copiii sub 10 ani nu cunosc, nu vorbesc deloc limba maternă maghiară a părinților. Aproximativ 50% din copii între 10–14 ani posedă o limbă maghiară pasivă, înțeleg această limbă. Generația „tânără”, cei cu vârsta între 15–29 ani se împarte în trei grupe, aproximativ egale la număr, și anume: o parte a lor folosește limba maghiară ca a doua limbă, a doua parte posedă o limbă maghiară pasivă, iar cea de-a treia grupă nu folosește, nu cunoaște limba părinților. În privința generației cu vârsta între 30 și 44 de ani: o treime a lor folosește limba maghiară la nivelul limbii materne, a doua treime: o folosește ca a doua limbă, iar cea de-a treia grupă o posedă ca limbă pasivă, o înțeleg numai (dar nu o folosesc). Următoarea constatare ar fi că generația de peste 45 de ani vorbește limba maghiară la nivel de limbă maternă, ei – chiar luați laolaltă cu o treime a generației medii mai tinere – alcătuiesc doar 42% a populației romano-catolice. Chiar dacă am coopta aici și grupul acelora care vorbesc limba maghiară ca a doua limbă, numărul

lor abia depășește jumătate din populația catolică (55%). Deci, în 13 ani ce au trecut (între 1996–2009) s-a diminuat aproape la jumătate numărul locuitorilor catolici din Luizi-Călugăra care vorbesc (și) limba maghiară.²⁸

Dacă acum punem întrebarea pentru următorii 10 ani cum va evolua în mijlocul ceangăilor catolici din Luizi Călugăra (poate din Moldova) situația limbii maghiare, poate fi imaginat că într-o oarecare măsură va crește proporția acelor care folosesc în comunicare limba maghiară, deoarece emigrarea în masă a forței de muncă în Europa de Vest i-a vizat mai cu seamă pe tineri și pe pătura mai tânără a generației medii, prin urmare a crescut proporția populației vârstnice rămase acasă. Această „ameliorare a statisticii” însă nu ne îndreptățește la optimism și la nădejdi deșarte pentru că copiii celor plecați în străinătate nu sporesc cu nimic comunitatea luizicălugăreană.

Vizitatorii actuali întâlnesc la Luizi-Călugăra situații radical schimbate. Un aspect al acestor schimbări se referă la populația activă, care și-a dobândit un loc de muncă în vreo uzină din Bacău și – dacă încă nu s-a mutat cu familie, cu tot în oraș – face navetă zilnic. Marea majoritate a populației aptă de muncă s-a angajat însă și lucrează într-o țară străină din sudul sau vestul Europei. Din cele semnalate rezultă că majoritatea acestora și-au luat cu ei și familia sau au întemeiat o familie acolo unde lucrează. Grija pământurilor, a animalelor și a copiilor minori (dacă au) le-au lăsat pe seama părinților, a bunicilor. Acest aspect prezintă un sprijin real pentru tinerii angajați în muncă în oraș (orașe) din țară (locuind poate acolo) sau în străinătate și prezintă totodată și o legătură – cât de firavă – cu satul natal și cu cei de acasă. Majoritatea celor angajați într-o muncă „bănoasă” care le asigură un câștig real și le permite să și economisească, au demarat acasă, în sat la ei, o construcție de casă a cărei aspect, arhitectonică lasă la o parte orice tradiție, cerință practică, poate va fi dată în folosință cu chirie acelor care organizează nunți reprezentative. În această ordine de idei ar fi actual și de dorit, ca sarcină imediată o anchetă, un recensământ al caselor vechi, tradiționale încă existente în sat. Acest deziderat s-a exprimat – întrucâtva – și în lucrarea lui Radu-Octavian Maier, la care – din păcate – această străduință a rămas doar în fază de față, în lucrarea sa el identificând numai trei tipuri de case din localitate: cea din lemn, cea construită parțial din chirpici și cea din cărămidă.²⁹ În privința caselor nou construite putem constata că la aspect pot fi caracterizate prin resentimentul, epigonismul elementelor formale copiate – bine sau prost – din Apus, dar cum se vor simți în ele locatarii ceangăi din Moldova, rămâne de văzut. Pentru că – pe zi ce trece – va avea o probabilitate tot mai mică reîntoarcerea la ei în sat a celor angajați în diferite munci în orașele din țară sau în străinătate.

Gábor Felicia – cea care își duce traiul acum la Budapesta – constată astfel, din exterior schimbările ce au intervenit în satul său natal: „umblând prin sat abia dacă te întâlnești cu vreun tânăr. Lucrează cu toții în străinătate. Pot fi procurate aici în sat toate cele necesare. S-a deschis chiar și un salon de coafură și de cosmetică. Avem cafenea cu internet, cabină telefonică, pâraul este canalizat. Șoseaua de beton te poartă până la poarta

bisericii. Au emigrat cu toții în Italia, toți prietenii, verișorii mei. Umblând prin sat, te gândești că e stare de război. Acasă sunt doar bătrânii, bolnavii și nepoții, lăsați pe seama acestora. Abia dacă a rămas vreun tânăr. Nu mai e de trăit în sat. Sunt pământuri puține pentru agricultură. Nu e de lucru, nu e de trai. Ceangăim cu toții.”³⁰

Traducere: Bartha György
Lectură: Ion Nete

- Gabor, Iosif: *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*. Ed. Conexiuni, Bacău, 1996. 165.
- Lahovari G. I. – Brătianu, C. I. – Tocilescu, Gr. G.: *Marele Dicționar Geografic al României IV*. București, 1901. 180.
- Gazda László: *Csángómagyar falvak II*. [Sate ceangăi-maghiare] Nap Kiadó, Budapest, 2010. 184.
- Bogdan, Ion: *Documentele lui Ștefan cel Mare I-II*. București, 1913. 127.
- Csernik József: „A csángó falu története” [Istoria satului ceangău] (Manuscris, 1992)
- Gabor, Iosif: op. cit. 166.
- Gabor, Iosif: op. cit. 167.
- Zöld Péter: *Notitia de rebus Hungarorum qui in Moldavia, et ultra degant, scripta ab*. Adm. RD. Petro Zöld Parocho Csik; Delnensis in Sicula data ad A. R. P. Vincent Blaho. [O prezentare a faptelor maghiarilor din Moldova și de dincolo de Moldova] Magyar Könyv-Ház. Írá: Molnár János. III. szakasz CLXXI. Könyv. Pozsony, 1783.
- Domokos Pál Péter: *A moldvai magyarság*. [Maghiarimea din Moldova] Magvető Kiadó, Budapest, 1987. 226.
- Jerney János *Keleti utazása a Magyarok őshelyeinek kinyomozása végett 1844–1845*. I-II. [Călătorie orientală în vederea descoperirii locurilor de baștină a maghiarilor, în 1844–1845] Pest, 1851. 122.
- Dírvaru Mária: *Kalagor* (Manuscris, 1992)
- Gabor, Iosif: op. cit. 166.
- Gazda László: op. cit. 188.
- Gazda László: op. cit. 184.
- Coșa, Anton: *Comunitățile catolice din județul Bacău*. Ed. Magic Print, Onești, 2007. 125–131.
- Zöld Péter: Batthyány Ignác erdélyi püspökhöz írt jelentése. [Scrisoare adresată lui Batthyány Ignác, episcopul Transilvaniei] In *Pater Zöld*. Bibliotheca Moldaviensis. Editura Harghita, Miercurea Ciuc, 2002. 55.
- Despinescu, Anton: Parohia Romano-Catolică în Cadrul Episcopiei de Iași. [Parohii romano-catolice în cadrul episcopiei din Iași] In Iliș, Antonel-Aurel (coord.): *Monografia comunei Luizi-Călugăra*. Ed. Serafica, Roman, 2009. 131–179.
- Pal, M. Iosif Petru: *Originea catolicilor din Moldova și franciscanii, pastorii lor de veacuri*. Ed. Serafica, Roman, 1942. 187.
- Veress Sándor: *Moldvai gyűjtés*. [Culegeri din Moldova] Szerk.: Berász Melinda és Szalay Olga. Múzsák Kiadó, Budapest, 1989. 316.
- Illyés Sándor: A megesett lány büntetőritusairól. [Despre riturile de pedeapsă a fetei dezonorate] *Korunk*, 2003. 9. 91.
- Iliș, Antonel-Aurel et al.: op. cit. 544–551.
- Lahovari: op. cit. 180.
- Manuilă, Sabin: *Recensământul general al populației României din 29. Decembrie*. 1930. II. București, 1938. 536.
- Tánczos Vilmos: A moldvai csángók lélekszámáról. [Despre numărul total al ceangăilor] In Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors*. A Magyarságkutatás Könyvtára XXIII. [1999.] 18.
- Tánczos Vilmos: *Madárnyelven. A moldvai csángók nyelvéről*. [Limbă pășărească. Despre limba ceangăilor] Erdélyi Múzeum-Egyesület, Kolozsvár, 2011. 65.
- Gabor, Iosif: *Diaspora Parohiei Luizi-Călugăra – 1985*. Familii de muncitori tineri plecate spre centre industriale în ultimii 10 ani.
- Iliș, Antonel-Aurel et al.: op. cit. 549–551.
- Tánczos Vilmos: op. cit. 2011. 65.
- Maier, Radu-Octavian: Cercetarea așezării și arhitecturii țărănești în Luizi-Călugăra, jud. Bacău. *Revista de Etnografie și Folclor*, 1994. 4. 251–258.
- Gábor Felicia: *Csángó vagyok*. Csikszereda, 2008. 91.

Lujzikalagor helynevei

Lujzikalagor helyneveinek alábbi felsorolása vázlat, amit a legszükségesebb tudnivalókkal egészítettem ki, bővebb taglalásuk nagyon megnövelte volna a terjedelmet. A gyűjtés során jöttem rá arra, hogy a „nevezésekből”, a hozzájuk fűzött magyarázatokból család- és nemzetségtörténetekre, és ezeken keresztül magára a településtörténetre, a település szerkezetváltozásaira is rá lehet látni. Ez a három elem szervesen összefügg, kiegészíti egymást, ennek rögzítése, taglalása viszont jóval túlmutat ezen a felsoroláson. Másrészt abból fakadóan, hogy a kalagori területek mélyen benyúlnak más szomszédos csángó vagy részben csángó lakosságú falvak – így Sospatak, Lárga, Gajdár, Berzujok, Kövesalatt, Esztufuj – területére, szükségesnek látszik ezen települések helynévanyagának az összegyűjtése is, részben annak igazolására, hogy az illető közösségek megőrizték-e emlékezetükben ezeket a kalagori tulajdonú zárványokat, vagy sem. Egyébként az eddigi részgyűjtéseim azt igazolják, hogy igen. Részben, mert a még magyarul beszélő, nagy tudású adatközlők elhalásával maga a magyar vonatkozású anyag is eltűnik Kalagor tőszomszédságából.

Kalagor abban a mondhatni kitüntetett helyzetben van, hogy területei révén mind a Szeret, mind a Tázló teréhez kapcsolódik. Valamikori plébániájának falvai, valamint a Nagykalagornak nevezett település csoporttal való szorosabb együttélése is ezeket a kapcsolatokat erősíti. A település tulajdonában lévő földterületek nagyságának alakulását, magának a faluszerkezetnek az alakulását – ami alapvetően elszórt házcsoportok összessége volt – nagyjából három szempont határozta meg. Egyrészt az erdő, amit folyamatosan és a lehetőségekhez mérten gyérítettek, kis részben irtottak, és igyekeztek megszelídíteni. Másrészt a bojéri, hercegi és az egyházi földtulajdonok nagyságának alakulása, és az ezzel kapcsolatos folyamatos túlkapások, önbíráskodások. Harmadrészt, ahogy az egyik idős adatközlőm kihangsúlyozta, csak a rözeseknek voltak régtől örökölt, saját helyeik, a többiek úgy boldogultak, ahogy tudtak. Végezetül még annyit, hogy ugyan a helynevek listáját még közel sem tekintem teljesnek, de már ebből is szépen kibomlanak azok a történelmi rétegek, ami alapján talán össze lehetne állítani egy kronológiát. Ennek a kronológiának a kezdetén állnak a patakok, dombok nevei, valamint a Bákó mezsgyéje, Határi út, (S)Cserés helynevek, amik egy összefüggő magyar toponímiát sejtetnek – amit idővel részben elfedtek a román megnevezések –, valamint azt, hogy Kalagor világosan elkülönül Bákótól.

BELTERÜLETEK HELYNEVEI

Bérc alatt: a Kotonyi falurész felső peremét nevezik így

Bonyha foka: szőlős a faluba vezető út jobb oldalán

Botos: szántóhelyek, a Szent Antallal szemben levő terület, most többnyire beépített

Bubis-gödre: hely, falurész a Disznyóhegy északi oldalában

CAP – ejts CSEÁPÉ, a régi kollektív gazdaság helye, épületei, amiket a Szent Antal-szoborral szemben építettek az 1962-t követő megalapítása után. Ma a falu körbeépítette, részben lebontotta, egy-két istállóját részben újrahasznosította

Cartier, Cartierul Nou: román kifejezés, Új negyed jelentésben, a Szent Antaltól a Három-keresztig tartó, az Iskola földjébe benyúló, 1990 után kiépülő falurész

Cömpoj kúttya: gémes kút a Sziniszló oldalában, a Szuhárd falurész felső peremén

Dascál Anti korcsomája: korcsoma és húsüzlet a Patakban

Disznyóhegy: falurész, itt áll a nagy római katolikus templom, itt van a falu központja

Dönkuc malma: felesbe működtette Gábor Jánossal

Fenek: zsákutca, házcsokor a Kotonyban

Förcágyi Jánika korcsomája: korcsoma a Patakban, a mai buszmegállóban

Förcágyi malma: két testvér, András és György működtette

Gábor János korcsomája: korcsoma a Patakban, a mai buszmegállóban, egy bákói zsidóval közösen vitték

Hámbárok: hely a sospataki határban, a falu közvetlen közelében

Három kereszt: a mostani falu határának kezdete, buszmegálló, útkereszteződés, aminek egyik útja a '90-es évek előtt a faluba vezetett

Hét kutak: kutak a Korháni részen, egy kicsike gödrös helyen, amik nem apadtak ki nagy szárazságban sem

Kalagor patak, Patak: Hegyeskéből ered és Nicolae Bălcescu falut érintve a Szeretbe torkollik, buszmegállóhely

Kánderes: hely a Bonyha foka alatt

Kósa, Kósánál: malmot működtetett és falurádiót, kertjében volt az a tavacska, vizenyős hely, ahová a vaddisznók lejárta fürödni és így váltak a domb névadóivá

Kosár: hely, az Ötrudak környékén

Korhán: falurész a Bérc oldalában

Kotony: falurész a Bérc oldalában, neve valószínűleg a román Cătun, bokortanya, tanya jelentésű szóból ered

Lupán János korcsomája: korcsoma és húsüzlet a Korhán felső részében, a Ciganimeá felé

Mänálié, Manalié: falurész a Disznyóhegy bal oldalán
(Z)Oldal: szántók, a faluba vezető út jobb oldalán, jelenleg részbe beépítve

Pálanti keresztje: a Bonyha fokán

Pál Anti szüllete: a Disznyóhegyre felvezető út jobb oldalán, a mai polgármesteri hivatal, iskola helyén elterülő szőlős

Patak: falurész, a patak mentén épült házak sora egészen a Patak fejéig, buszmegállóhely

Patak feje: ahol a Hegyeská közéből kibukkan a patak, megy fel az út a Măgurai hánhoz, Szűz Mária tiszteletére épített gróta, szobor látható. Ide jártak mosni, fehéríteni a kalagori részről

Sóspatak útja: Szent Antal-szobor után, az út bal oldalán nyílik, Sóspatakra vezet

Szent Antal, Szent Antalnál: szobor, a falu régi bejáratánál, buszmegálló. Mellette, mögötte volt a traktorállomás (SMT), valamint a pékség

Szilás: szántó, a patak bal oldalán, a falu közvetlen közelében

Szuhárd: falurész a Sziniszló alatt

KÜLTERÜLETEK HELYNEVEI

Bákó mezsgyéje: a kalagori és a bákói területek határa

Beldimán hegye: magaslat a Nevér fejiben

Bérc: domb a falu felett, kápolnájának ünnepe Urunk mennybemenetele napja. Ugyancsak ekkor, ennél a kápolnánál emlékeznek meg a falu hősi halottjairól

Berzujoknál: kaszáló, szántó Berzujok falu közelében

Bogdánoknál: kaszáló a Sinka mellett

Bojéré: szántó a sóspataki határban

Bonyha: lapályos rész, szántók közvetlenül a falu mellett, a Bonyha pataka mentén

Bonyha foka: a Szent Antal után, a falu fele, az út jobb oldalán lévő mart és a felette lévő rész, ma szőlős

Bonyha pataka: a faluból kilépve a Patak neve

Brostyán: hely a Nevér jobb oldalán

Buruz esztenája: hely a Nagy hegy oldalában

Butak-gödre: hely a Sziniszló oldalában, a Vereskörte felett

Céklás: Bákó dél-keleti peremén a mai repülőtér és URA helyén levő szántók neve

(Ț)**Cigănimea:** román kifejezés, Cigányok értelemben, település, Dealu Mare régi megnevezése, cigányokat telepített oda Brănescu bojár

Cîrlegata: hely Răchitișu falu közelében, kalagoriak helye volt

Cöröcányoknál: erdős rész Pinik feje körül

Cristeasca: hely Kövesalatt határában, kalagoriakhoz tartozott

(S)**Cserés, (S)Cserésbe:** a Bákóba vezető műút bal oldalán elterülő határrész

Csiher: szőlős a Nyikifor keresztje közelében

Csobány Antal kútyya: hely a Szabóknál

Dgyiák főggyin: szántó a Nagy hegy déli oldalában

Doamna: kaszáló, gyümölcsös, szántó Berzujok és Kövesalatt közötti mély völgyben

Dönkuc(a) helye, kútyya: hely a Bonyhától a város felé

Dönkulyisték: oláhok, akik Lárğa, Kövesalja és Berzujok felé vezető utak kereszteződésében építettek házakat

Fikók hegyik: hely a Nagy hegy oldalában

Filiz patakja: a Nevér patak egyik mellékága, egy vagy két katolikus család lakott itt, ide jártak a kotoni, korháni asz-szonyok fehéríteni, később a Filiz nevű család beköltözött a faluba, a Patak fejibe

Fodor pincéje: sóspataki határban

Fodor szőleje: Nagykalagori határban, bogdánfalvinnak tartott család helye (lásd Fodor család mesés meggazdagodását és a történet nagypataki változatait)

Förcádgyi kútyya, Farcádi kútja: kút és kaszálók a Nevér jobb oldalán

Fundu Bejeni: román név, jelentése megközelítőleg a Bezsenárok (bújdosók) helye, az egyik legmesszebb eső kalagori terület, Esztufuj határában található

Górisba, Külső-, Belső-: hely a Nevér jobb oldalán, valószínűleg a román Găuriș (=gödör) szóból magyarítva

Gödrökbá: Kálvár domb nyugati oldala, szőlősök és gyümölcsösök vannak ott, építő köveket termeltek ki a templom építéséhez és magáncélra is

Grópa lárğa: egy mély szurdok a Nagykalagori oldalon

Gyöngy Antal kertje: kert, szántó Sinka közelében

Gyöngyös sorka: kaszálók Sinka közelében

Györ(gy) kútyya: hely a Nevér jobb oldalán

Határi út: letartott Bákó mezsgyéjéig

Kisiká **Hegyeská:** domb a Kálvár dombja mögött

Nagy **Hegyeská:** domb a Kálvár dombja mögött

Hegyeská köze: a Kálvár és a Hegyeská közötti szűk völgy

Hidegkút: hideg vizű forrás a Kostyin körül

Horvátoknál: szőlős, hely a Sziniszló oldalában

Ifrimék: egy család, háza, helye Komoristye tetején, katolikusok voltak

Iskola földje: szántó a faluba vezető út bal oldalán, a város fele

Kálvár: középső domb a falu felett, kápolnájának búcsúja: Pünkösöd ünnepe

Kálvárié alatt: szőlősök a domb oldalában, de jelöli a házak helyét is, amiket az oldalon építettek

Kámera: a román szoba, ház szóból, valamikor a bojérnak volt ott egy épülete, de már egyik adatközlőm sem látta. Szántó a Sóspataki út jobb oldalán, Bákó határában

Kánál: horpadás a szántó mentén (Iskola földjén), ahol a víz lefojt

Kárádzsa gödre: a Kárádzsá bal oldalán található hely

Kárádzsá: dombél, aminek bal oldalában található az Orosa völgye, eltart Gajdár határába

Karámboj: szántó a Sóspataki út bal oldalán, Bákó határában

Klopocá gödre: erdő

Köveknél: hely a Sziniszló oldalában, építő köveket ter-

meltek ki innen

Kövesalattiké: a Komoristye oldalában

Komoristye: Nevér pataka feletti magaslat, határ Kövesalatt településsel

Korháni temető: Korhán határában

Kostyin: erdős helyek, amik benyúlnak Lárgáig, a Nagy hegy nyugati oldalában

Kövásen: románosan Dealu K(P)etri, hely a Nagy hegy oldalában

Kövás tátájén: hely a Kövesen

Krisászkáé: erdő a Nevéri határban

Kumparatura: a román szó, vett helyek értelmében, szántó a Sospataki út bal oldalán, Bákó határában

Kuskák vagy Kutéc: szántó a Sospataki út bal oldalán, Bákó határában, valamikor nagy kukoricatároló kasok voltak ott, és egy mély, kővel kirakott kút

Lupán János kútya: hely Nevér településen belül

Hán, Măgurai Hán: a Nagy hegy és a Bérc közötti lapályon, a Nevérbe vezető út és a Bákó Onyest műút kereszteződésében épített modern étterem, szálloda

Manole gödre: hely a Nagykalagori határban

Mázó: a (Z)Oldal feletti részek, szántóhelyek, ma részben beépítve

Mokány kútya: hely Nevér településen belül

Mudzsila: a román Movilă (= domb, bucka) szóból, szántó a Bákóba vezető út bal oldalán

Nagy hedzs: Hegyeská mögötti nagy kiterjedésű domb

Návér: már nem létező kis település, Csernik család alapította, hat-hét család lakta, Csernikék mellett Mokánok, Molnárok, akik Csernik lányokat vettek feleségül

Návér feje: Nevér patak felső része

Návér pataka: patak Kalagor északi határában, a Besztercében torkollik

Nyikifor keresztje: hely a Măgurai hán mellett

Nyikuli-gödrá: hely a Sziniszló oldalában

(Z)oldal: szántók, a faluba vezető út jobb oldalán, ma nagy részében beépítve

Orosa: (Z)orosa: (Z)örösé: nagy kiterjedésű völgy az azonos nevű patakkal, a Tázló egyik mellékvölgye, a kalagori területek a völgy felső felében vannak

Orotájé: szántóhelyek a Bérc oldalában

(Z)Ostyeá Nou: a második világháború után a veteránoknak kiosztott földek, 14 rudat, megközelítőleg egy negyed hektár földet kaptak a bojár birtokából, a Bákóba vezető út bal oldalán

(Z)Ostyeá Veche: az első világháború után a veteránoknak kiosztott szántóföldek, 1 hektár osztottak ki a bojár birtokából a Bákóba vezető út bal oldalán

(Z)Ösványek: szántóhelyek a Három-kereszt után, a falu fele, az út bal oldalán, ma részben be van építve

Ötrudak: szántó, a faluba vezető út bal oldalán

Pálanti keresztje: a Banyha fokán

Páloknál: kaszálók, szántók Sinka közelében

Alsó/Belső Pärzsóka: vetőhelyek, a román pärjol, perzsel

jelentésű szó magyarosításából vagy inkább csángósításából keletkezett kifejezés. Valószínűleg irtvány helyet jelölt, mert „búzát nőtettek” ott

Felső/Külső Pärzsóka: vetőhelyek

Pap darabja: szántó Górizsban

Pap hályá: szénafüvek, szántó a Sospataki út bal oldalán, Bákó határában

Pap vágása: Nevérig tartott, az egyház helye

Pinik feje: szántó a Kotony végében a Bérc oldalában

Podár helye: hely a Nevéri határban

Pótyikán: hely a Kostyin fele, valószínűleg a potecă (= ösvény) román szó magyarosításából keletkezett

Régi susáva: a Bákóból Onyest fele vezető út régi nyomvonala, a Bérc oldalában

Sesz: Sösz: a román lapály jelentésű szóból, szántó a Sospataki út bal oldalán, Bákó határában

Külső Sinka: szántó

Sinka fájibe: szántó

Sinka patak: a Nevérbe ömlik

Sinka patakja: Nevérbe torkolló kis patak

Somosgödör: helyek Sinka körül

Sospatakban: szántók, de inkább szőlősök a sospataki határban

Sospataki kereszt: hely a Kalagorból kiinduló sospataki út bal oldalán

Szabóknál: erdő, ami kitarzott a Beldimán hegyéig

Szérühöz: a Pärzsokán kell keresni, ott ahol a búzát ősszel kicsépezték

Sziniszló: domb, a falu felett, kápolnájának búcsúja Keresztelő Szent János ünnepe

Szürbujé: erdő Sinka mellett

Támátónél: helyek a Sziniszló alatt, a Temető körül

Tukilák: kutak helyei Sinka körül, a bojár ásatta

(Z)Ura: a román Uzina de Reparații Avioane (Repülőgép Javító Üzem) megnevezés rövidítése. Bákó délkeleti peremén a Céklás szántóhely mellett, helyett

Urszulyoknál: kaszálók Sinka közelében

Varga eösztenája: hely a Nagy hegy északi oldalában

Varga György gödre: szántóhely a Sesz felett a Bákóba vezető út bal oldalán

Várnica: Nevér feje másik megnevezése

Város földje, -helye: szántóhely a Sesz, Kárámboj és a sospataki út között

Veresjánosnál: szántóhely a Hán alatt

Vereskörte: szántók a Sziniszló oldalában

Zöd patak: Banyha patak egyik mellékpatakja

Zsitár kapuk: Sospataki keresztnél, Szent Antalnál, Pálanti keresztjénél, a Manaliébe

Adatközlőim Csernik Antal, Csernik Mária, Gábor Antal, Salamon Mihály, Salamon Péter, Varga Mária és Varga Mihály(†) lujzikalagori lakosok voltak.

Hajdan volt magyar iskola és düledező fakeresztek Lujzikalagorban

Sz Stefan Voitec, akkori megnevezés szerint: nemzetnevelésügyi miniszter, 1947 végén elrendelte négy magyar tannyelvű, I–IV. osztályos elemi iskola felállítását Lészped, Klézse, Külső-Rekecsin és Újfalú (Ferdinánd) falvakban. Januárban már 824 beiratkozott gyermeket tanított nyolc tanító. Ez a népi demokrácia új sztálini hagyományú nemzetiségpolitikájának volt köszönhető. Az 1951–52-es tanévben, a már megváltozott közigazgatási felosztás szerint, Bákó tartomány 38, csángók lakta településén folyt magyar nyelvű oktatás. Megjegyzendő, hogy Iași tartomány nagy csángó településén, Szabófalván és a déli csángó falvakban, mint Ploszkucény, Gajcsána, Magyarfalú nem engedélyezték a magyar iskolákat, bár volt igény a magyar tanítóra. A magyar tannyelvű I–IV. osztályok mellett magyar óvodákat is létesítettek, 1952–53-ban már 13 faluban működött magyar óvoda.

A bákói pedagógiai líceumban (tanítóképzőben) az 1952–53-as tanévben megnyílt a magyar tagozat, amelynek az lett volna a feladata, hogy a csángók közül kinevelje a magyar iskolák tanszemélyzetét. Az első évben 31-en jártak a magyar tagozatra – olvashatjuk Vincze Gábor történész tanulmányában.¹ Bár még mindig élnek azon tanítók közül, akik akkor ott tanítottak, áttekintő elemzés az '50-es évek Bákó megyei magyar oktatásáról nem készült. Lujzikalagorban például azok, akik nem a magyar iskolát választották, „szövetségi iskolának nevezik”, ami azt jelenti fogalomrendszerükben, hogy a Magyar Népi Szövetség hozta létre. Mivel az iskola az államosított papi szeminárium épületét kapta meg a magyar oktatás számára, ezért az egyház is ellenségesen kezeli, és a kommunista-ateista nevelés magyarok általi meghonosítását látja benne.

Salamon Péter 89. évében jár, így emlékszik vissza az iskolára: „Nem nagyon mentek gyermekek a magyar iskolába, Kalagorban csak kicsin iratkoztak be, úgy gondolkodtak az emberek, hogy hiába tanulnak magyarul, ha kimennek a faluból, románul kell beszélni. Így is a fehérnépek nem tudtak románul, a férfiakat elvitték katonának, ott megtanultak, de az asszonyok nem. 1942-ben volt egy földingás és akkor ledőlt a régi templom tornya. Akkor bontották le és épült a mai nagy templom. A papnevelde épülete is régi volt, fagerendás, és mivel átadták a szövetségi iskolának, bizony megviselte az épületet. Amikor az iskola kiköltözött, az emeleti részt lebontották és a földszinttől újjáépítették. Ma felújítva a plébánia épülete.”

Bodnár Endréné Bedő Magda nagybaconi tanítónőnek a fiatalságát, a pályakezdést és családalapítást jelentet-

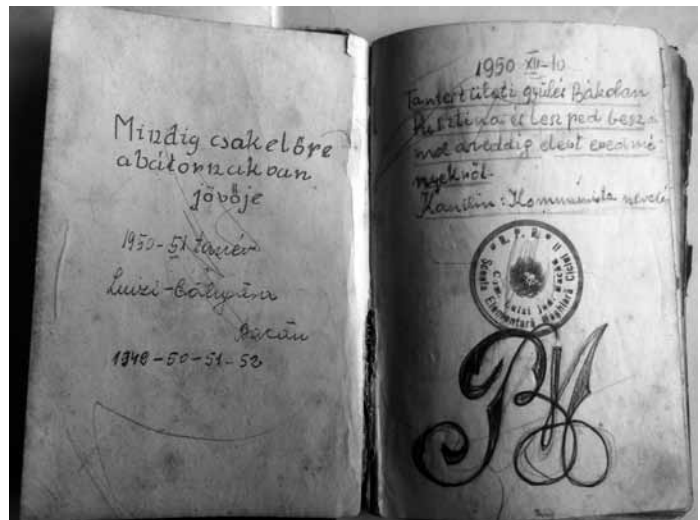
te a kalagori magyartanítás megszervezése:

„Sepsiszentgyörgyön érettségiztem 1949-ben, a Székely Mikó Kollégiumban. Az volt a célom, hogy technikumban folytatom a tanulmányaimat, egészségügyi pályán akartam folytatni. Akkor érkezett haza fogságból Bodnár Endre román irodalom és történelem szakos tanár. Arra kért engem, vállaljam, hogy velem elmegyek Moldvába magyar nyelven oktatni. Akkor a Magyar Népi Szövetség, ugye, közétett egy felhívást, hogy jelentkezzenek magyar oktatók. Sokat nem tudtam a csángómagyarokról, de vállaltam. Így indultunk el '49 őszén Bákóba a Magyar Népi Szövetség székhelyére, ahonnan kihelyeztek bennünket. Mi Lujzikalagorába kerültünk. Ott volt egy hatalmas épület, hajdanában papnevelde. Ott rendeztek be bentlakást, étkezdét, iskolát. Ott volt az igazgatói lakás is. Egy év múlva házasodtunk össze és ideköltöztünk. Alsó- és felsőtagozatot indítottak, és toboroztuk a tanulókat, nemcsak helyből, de a környező falvakból is, akik beköltöztek az internátusba. Elemibe nagyon kevesen iratkoztak, de tudni kell, hogy Lujziban volt három román iskola, és a szülők oda adták inkább a gyermekeiket, és ugye, voltak olyanok, akik felmérték, megértették, hogy mi mit akarunk, és főleg, amikor megismertek, hozzánk írták. Az összevont alsó tagozatnak én voltam a tanítónője, de felsősök többen voltak, mert a nagyobbakat már hozták a környékről, egy-egy osztály volt felfelé, ötödiktől hetedikig, voltak vagy negyvenen. Kezdetben tanerő sem volt, de aztán jöttek kollégák, meghirdették az állásokat, pl. Ungvári Ida Székelyudvarhelyről, kiváló tanítónő, a háromszéki Dégi Sándor, Dégi Ilonka, Sándor Kálmán, Srott Éva Aradról, Ravasz István és felesége, Jozefa Kelementelkéről, Zsigmond László, Németh Sándor. Jöttek olyanok is, akiket büntetésből helyeztek oda, mert nem nagyon akartak kimenni Moldvába. Három évig voltunk ott, amikor Bodnár Endrét kinevezték Bákóba tanfelügyelőnek, magyar tanfelügyelőnek. Bákóban létrehozták a tanítóképzőt. Eröss Péter, Benedek Vladimir, Istók Mihály később is levelezett és hálával írt Endre bácsinak. Ezeket a leveleket ma is őrzöm, akárcsak a ballagási kártyákat. Nekem is kellett tanítanom, mert tanárhiány volt, de előbb magam is elvégeztem a tanítóképzőt. Bár képeztem magam, de diploma nélkül hogyan tanítsak? Többen voltunk, akik érettségivel tanítottunk. Nem akartam pedagógus lenni, de úgy megszerettem a gyermekeket, olyan lelkesek és ragaszkodóak voltak. Későbbi tapasztalataim alapján mondhatom, hogy nagyobb volt a lelkesedés, mint a székely gyermekekben, az itteniek nem tanultak olyan nagy kedvvel, ők pillanat alatt megtanultak írni-olvasni magyarul.

Ugye, román iskola volt, a szülők románul tanultak, de magyarul beszéltek egymás között és otthon. Nem volt nehéz tehát megtanulni írni-olvasni. Szerették az éneket, táncot, sokat szerepeltünk. A férjem hegedült, megtanítottuk a szép magyar énekeket, népdalokat, táncokat. Evvel »boldítottuk el« úgymond. Csonka Józsefre emlékszem, aki elszavalta a Szeget szeggel, hát akkora tapsot kapott... még a románok is elcsudálkoztak. Az asszonyokkal is foglalkoztunk, van fényképem csángós ruhában is. Annyira ragaszkodtak hozzánk, hogy ki sem tudom mondani. Én is megszerettem őket, akkor határoztam el, hogy tanítónő leszek. A kommunista szellemről is csak jó példát mondhatok, mert akkor a néptanács elnöke is ottani magyar ember volt és segítette a munkánkat. Sőt a papokkal is jó barátságban voltunk, átadták a gazdaságot, disznót hizlaltunk ott, levágtuk, a bentlakást fenntartottuk, nem voltak ellenségesek. Igaz én nem jártam templomba, mert, ugye, református vagyok, de nem is nézték volna jó szemmel. De hiába tiltották a gyerekeket, az egyház volt az uralkodó, azt tették a szülők is, amit a pap mondott, ezért mondom, hogy nem voltak ellenségesek. Mifelénk még jobban tiltották.”

1948–58 között mintegy 120 magyar tanító oktatott több-kevesebb ideig a moldvai csángók között – írja Vincze Gábor. A moldvai magyar iskolák azonban nem bizonyultak hosszú életűeknek. Miközben az ötvenes évek elején több csángó faluban még újabb és újabb magyar osztályokat szerveztek, 1949-ben Bogdánfalván már meg is szűnt a magyar nyelvű oktatás. 1953–55 között az iskolafelszámolás eredményeként az alig pár éves iskolák sorra szűntek meg. A moldvai magyarság (csángók) történelme során először juthatott magyar iskolákhoz. Az erőszakos asszimiláció miatt azonban ekkor már csak kb. 100 000 csángó beszélt magyarul, ám a magyar iskolahálózat felállításával reális esély nyílt arra, hogy a nyelvvesztés folyamata idővel megálljon. A moldvai magyar nyelvű oktatás azonban rengeteg problémával küszködött. Az iskolaépületek nem egy helyen oktatásra teljesen alkalmatlan, rossz épületekben voltak. (A falu egyetlen iskolaépülete ugyanis a román nyelvű oktatást szolgálta.) Nagyon hiányosan voltak ellátva iskolai felszereléssel, szemléltető eszközökkel. Mindezek mellett a tanítók egy része szakmailag gyenge felkészültségű volt, vagy gyenge román tudással rendelkezett. (Pedig ez különösen fontos volt azon a vidéken, ahol az előrehaladott nyelvváltás miatt a tanulók szókincsének egy része már román volt.) Ezen problémák mellett ráadásul a nacionalista – „csángó janicsár” – katolikus papok és a román államapparátus helyi képviselői részéről egyre nagyobb nyomás nehezedett a szülőkre, hogy vegyék ki a gyermekeiket a magyar iskolákból.

Bartis Árpád 1957-ben az Oktatásügyi Minisztérium Nemzetiségi Vezérigazgatóságának tanfelügyelőjeként foglalkozott a moldvai csángók magyar iskoláival. 1957-ben Kardos János, volt Bákó tartományi tanfelügyelővel 22 falut látogattak meg, azt vizsgálták, miért szűnt meg

1953-ban sok csángó faluban a magyar iskola. Így számolt be erről: Sok helyen rémhírt terjesztettek, de közrejátszott a Magyar Népi Szövetség akkori felszámolása is. Gheorghiu-Dej emberei egyszerűen felszámolták a moldvai csángó falvakban a magyar nyelvű oktatást. 1957-ben még működött a lézpedi, bahánai, újfalusi és egy gyimesbükki VII. osztály, továbbá négy környékbeli négyosztályos elemi iskola. Ekkor végzett Bákóban a magyar tanítóképző második évjárata, 25 tanulóval, Albu Zsigmond volt az osztályfőnökük. Új elemi iskolákat nyitottak meg Magyarfaluban (Găiceana-Unguri), a bákói tanítóképzőben egy V. osztályt, Külső-Rekecsinben, a magyar nyelvet mint tantárgyat bevezették Dioszénben (Gioseni), Szőlőhegyen (Pirgărești) és Ploscuțeni falvakban. Ezután 1958 és 1960 között rendre felszámolták a magyar nyelvű moldvai iskolákat, még a gyimesbükkieket is. A Nemzetiségi Vezérigazgatóság – amelyben képviselve voltak Románia összes nemzetiségei: magyarok, németek, szerbek, ukránok, zsidók, szlovákok, tatárok – 1958-ban megszűnt.²

Bedő Magda emlékeiben így él a felszámolás története: „Kevés ideig tartott, mert megirigyelték, hogy mi milyen eredményeket érünk el és mennyire rajongnak a magyar iskoláért. Már a román iskolában is azt mondták: »vigyék, mert nekünk nem fogadnak szót!« Ők is látták, hogy nekünk könnyebb szót érteni. De egy szép napon a férjemet leváltották a tanfelügyelőségről, mert jött egy fuvallat, hogy visszakozzanak. Bodnár Endrét áthelyezték Onești-re, igazgatónak egy román iskolához. Az olyan »bedolgozók«, mint mi, kérhették a hazatelepedést, hazahelyezést. Ez volt 1955-ben. Tehát jó öt évet tanítottunk Moldvában. Szóval megsajnálják, hogy elindították az egészet, rájöttek, hogy ezek »magyar világot csinálnak az egészből«. Így kerültünk haza Nagybaconba. Itt születtem, ide vágytam vissza, a férjem is itt tanított aztán.”

Bedő Magda 90. évében kapta meg harmincöt évi munkássága – közte a moldvai tanítás – elismeréseként az életműdíjat. Ebből harminc év Nagybacon és öt esztendő Moldova. „Azt kérdezték tőlem, mi volt a célom az életben? A válaszom pedig – a munka. A nehézségek közepette is a

becsület, a helytállás, a kötelességtudat, következetesség, szeretet és békesség vezérelt, ezt próbáltam tanítványaimnak is hagyatékkul átadni. A későbbi diák- és kortárstalálkozók győztek meg arról, hogy ez nagyjából sikerült is. Sikerélményeinknek az volt a titka, hogy megvolt a hozzáállás a tanulók és tanerők részéről is. Az életműdíjat a munkám elismeréseként kaptam, de ebben a diákjaim is benne vannak, mert a munka közös volt.” – mondta el a kitüntetés után.

Az '50 -es évek megítélése is csak egyenként, emberi sorsok alakulása során érthető meg, akárcsak ma. Bedó Magda tanító néni ott alapított családot, három gyermeke ott született: két lánya és egy fia. Ma két lányának családja, öt unokája és nyolc dédunokája üli körül az asztalt. Szomorú epizód az életében kisfiának a halála: „*A kicsi fiúcskánk Moldovában meghalt. Nem vittek kórházba, szülés után öt órát élt. Bodnár Istvánka ott van eltemetve a lujzikalagori temetőben, kis fakereszt őrizte a nevét (talán még megvan!?). Olyan szép, egészséges kicsi gyermek volt... Hogy mi történhetett vele?! Biró Péterné szakácsnő volt az iskolánál, nagy magyar asszony volt, ő viselte gondját a sírnak. Bizony vissza kellett volna menni és megnézni, de azóta sem sikerült.”*

Lujzikalagorban ma szépen rendezett plébánián gyanús kétkedéssel hallgatja kérésem egy civilbe öltözött egyházi ember. „*A plébános foglalt*” – mondja kérdésemre. Hosszan értetlenkedünk, mit is akarok. Bodnár Istvánka sírját keresem. „*Bodnár? Talán Bodnariu*” – javít ki, aztán mikor az Istvánka nevet is hozzáteszem, teljes az értetlen-

ség. Ilyen név egész biztosan nem szerepel a latinul és románul írt anyakönyvben. És bár előveszi az anyakönyvet, magam is tudom, abba nem szerepelhet a református család gyermeke. A temetőről kimutatás, nyilvántartás, térkép nem készült. Ha nincs megkeresztelve, talán a temető szélében kapott helyet – magyarázza az egyházi. A fakeresztek pedig elkorhadnak, a sír eltűnik, sőt temetők is tűnnek el, példa erre a templom melletti régi temető. Mielőtt a nagy temetőben szemügyre venném a korhadóban levő fakereszteket, keresni próbálom Biró Péterné utódait. Idősebb emberek javítanak ki, talán a Vornicuék lehetnek. Valóban, a Biró név eltűnt az anyakönyvből, akárcsak a fakereszttel jelölt sírok. Ma már Vornicu néven kereshetem Biró Péterné fiát. Vornicu András feleségével együtt szívélyesen fogad, de segíteni nem tud. Hogy szakácsnő lett volna az édesanyja a magyar iskolában és bentlakásban, arról is most hallott először. Sírról, kis fakeresztről pedig mit sem tud. A temetőben még sok a fakereszt, némelyiknek már csak a felső része látszik ki a földből, a feliratoikat, neveket csak ritka esetben frissítik fel a kereszteken. Ahogy a magyar iskola emléke megkopott, úgy kopnak a fakeresztek is.

1. Vincze Gábor: A romániai magyar kisebbség oktatásügye 1944 és 1989 között. *Magyar Kisebbség*, 1997, 3–4., 9–10. szám.

2. Bartis Árpád: A csángómagyar iskoláról. *Keresztény Szó*, Kolozsvár, 1990. aug. 5.

MIRK SZIDÓNIA-KATA – OLÁH-GÁL ELVIRA

Lujzikalagori hétköznapiak

Szép új házak sorakoznak Kalagor bejáratánál, egész Slakónegyed, modern külsejű, de lakatlan házakkal. Egy autóbuszra várakozó idősebb katrincás asszonyt szólítunk meg, és kérdezzük a házak lakóiról. Meséli, hogy ő maga is a fia házában volt, mert újabb bútorokat szállítottak és ő vette át. A család Olaszországban dolgozik, „Itáliában”, ahogy fogalmaz, aztán itthon építettek házat, hogy hátha majd hazajönnek. Több száz fiatal családról van szó, megannyi hiányzó fiatal a faluban.

A falu központjában, a nagy templom előtt kis üzletbe lép be az idegen, ez a szerényebb, de húst is mérnek itt. Mészárszék – mondja a tulajdonos, Kozsán János, aki a Magyarországon meghirdetett családi vállalkozások pályázatára, segítséggel, benyújtotta az igénylést. Egy nagyobb hűtőszekrény sokat segítene a kis üzletben, amelynek tőkét Olaszországban szerezték meg. Boldogulni otthon szeretne – magyarázza. A gyermekek a magyar iskolában járnak, órák után. Hogy mi lesz a jövőjük? Nehéz ma megmondani, de a magyar jövő képe nagyon halványan ígérkezik a kalagori hétköznapiakból ítélve.

Csernik Antal portáján lampionfüzerek és virágok díszítik az udvart. Nagy nap volt a vasárnap, hiszen elsőáldozók voltak Bákóban az unokák, akik Olaszországból jöttek haza erre az alkalomra. Büszkén mutatják az Olaszországban dolgozó családtagok az okos telefonok videofelvételeit a nagy esemény mozzanatairól, az aranyos díszítésű fehér ruhába öltözött lányok-fiúk templomba vonulását, áldozását. Rómában dolgoznak a Csernik család lányai, de gyakran jönnek haza, hiszen Bákóból repülő jár. A korszerű igényeket kielégítő berendezések láttán az az érzés keríti hatalmába a szemlélőt, mintha nem is egy moldvai faluban járna.

A mosogatógéptől a legmodernebb házi moziig, mindent megtalálni. Csernik Antal és Maric néni azonban a múltban él. Anti bácsi szívesen mesél a falu eredetéről, a Mária-kegyszobor Csíksomlyóra menekítéséről, mert ők úgy tudják, hogy falu régi részéből, Barátosról menekítették a tatárok elől Somlyóra. Barátos neve a barátok, szerzetesek létere utal, aztán a falu újabb részét oláhosan már csak Kalugyerenek, Kalugarának nevezték. Édesapja Fikó Mihállyal együtt lépett az egykori magyar deákok örökébe, de feladatkörük már igen szűkre szabott volt, hiszen csak a búcsújárásokra és a virrasztókra szorítkozott.

Pal Iosiv Marian plébános idejében épült az új templom, oda is van eltemetve a páter, aki végérvényesen eltiltotta a magyar szót. A második világháború idején híre járt, vagy híret hozták, hogy „minden nemzet kell visszamenjen oda, ahol van az országa – a németek Németországba, a magyarok Magyarországra. Mondták, hogy Lábnyikból is sokan mentek. S akkor a pap csányta, hogy vegyenek vért, s bizonyossá, mük románok vagyunk, nem vagyunk magyarok. S így a pap mentette meg a falut, pedig nem tudtunk románul, a fehérnépek, hogy nem mentek sem katonának, sem iskolába, nem értettek egy szót es” – emlékszik vissza a különös történetre Csernik Anti bácsi. A furcsa propaganda része

volt annak terjesztése is, hogy miként telepítették Bácskába, majd onnan Magyarországra a kimenekült magyarokat. „Voltak olyanok, hogy hat hónapig mentek Magyarországra, szekerekkel, vót, hogy ott szültek, vagy meghalt a buba” – egészíti ki Mária néni. A magyar szó tisztelete megmaradt a Csernik családban. A *Jó illatú rózsakert. Reggeli és estéli imádságok* könyvet, vagy éppen a protestáns Kecskeméti Zsigmondnak *Prédikációkból álló kateketikáját* 1793-ból ma is őrzik. A *Cantionale Catholicum* is megvolt az öreg deáknak, de ma nem tudni a hollétéről. Maric nénit arról a nagy lépésről kérdeztük, amikor Csíkszeredába kihozta a József Attila iskolába magyarul tanulni a gyermekeket. Ők nem tanulhattak magyarul, Antal bácsi csak apjától tanult magyar olvasást, Mária néni még az első osztályban magyarul tanulhatott a Magyar Népi Szövetség iskolájában. Miután ő volt az, aki megértette a magyar szó fontosságáról beszélő székelyföldi hívó szót, ő kísérte a harminc főnyi gyermeket, köztük két lányát is, hogy magyar betűvetést tanuljanak. Félve engedték a szülők – emlékszik vissza Gábor Felicia édesanyja is, de a ma már Magyarországon élő írónő erős akaratával nem tudott szembeszállni. Felicsi édesanyja egyedül él házában, és örömét igen szép és gazdag termést hozó veteményeskertjében találja, ahol mindent találni, a cseresznyétől, a zöldségeken át a dióig.

Hasonló emlékei vannak Salamon Péter bácsinak is, néhai Salamon Adrián édesapjának, aki úgy emlékszik, Adrián tudta nélkül ment el Magyarországra, egyetemre. 2005-ben tért haza családjával Bákóba, s talán a legnehezebb időkben vállalta a Moldvai Csángómagyarok Szövetségének vezetését. Ma már csak emléke él, rá emlékeztet a szülői ház kertjében a sok fenyő és különleges fa, amelyeket ő maga ültetett, és amit nagyon szeretnek az unokák.

A kalagoriak számon tartják és büszkéek arra, hogy falujuk több papot is adott az egyháznak. Ha jól összeszámolják, közel 80-at tudnának felsorolni. Az idősebbek külön kiemelik azokat, akik magyar nyelven szolgálják, szolgálták az Urat. Néhányuk számunkra sem ismeretlenek. Salamon

Antal (1934–2014) egykori kosteleki plébánost Márton Áron püspök 1946-ban „ingyenes tanulóként” vette fel a székelyudvarhelyi Római Katolikus Gimnáziumba, és aki „a következő évben magával hozta Horváth Antalt.” Horváth Antal későbbi kanonokot (1932–1996) is Márton Áron szentelte pappá Gyulafehérváron. Folyamatosan tartotta a kapcsolatot, nemcsak szülőfalujának, hanem más csángó falvaknak közösségeivel is. Mesélik, hogy egyik alkalommal, amikor részt vett itt egy szentmisén, a mise után néhányan rosszindulatúan megjegyezték: mit keres itt a „preotul ungur”. Erre ő nyugodtan csak annyit válaszolt, hogy én megmaradtam abban a hitben és abban a nyelvben, amit édesanyámtól, őseimtől kaptam örökre. Évtizedeken keresztül kutatta a csángók történelmét, csíkszentdomokosi plébánosként saját költségén jelentette meg könyvét, amelyben fontos, forrásértékű dokumentumokat tett közzé román nyelvre lefordítva.¹

De sorolják tovább: Pál Antal Korondon szolgál, Varga György Csíkszentsimonban, Veres Stelián a kolozsvári Szent Mihály-templom segédlelkésze.

Felkerestük Salamon Mihály bácsit, Salamon József gyimesbükkői plébános édesapját, aki elmesélte, hogyan is sikerült fiát kivinnie Kézdivásárhelyre, ahonnan később Gyulafehérvárra került. Mihály bácsi egyedül él, szívesen mesél nekünk arról is, hogyan került egy régi, magyar feliratú kereszt helyére az a Mária-szobor, mely a csíksomlyói szobornak a másolata, és amelyet ő faragtatott, ő állíttatott fel az útkereszteződésben, közel a portájához. Fia a fél évszázada

Bákó megyéhez csatolt település római katolikus magyarságát szolgálja, nemrég vaskos kötetbe gyűjtötte össze egyházközsége múltjának és jelenének dokumentumait.²

Palkó Ágoston, marosjárai plébános szülei éppen a márnapi Szent Antal-búcsúra készülődtek ottjártunkkor.

Vornicu Cristinel Vajdahunyadon szolgál. Ismerős számkra ő is, hiszen 2003-ban, másodéves teológusként, folyóiratunk pályázatán első díjat nyert.

„Mindig a pap közelében szerettem lenni, így tehát harmadik osztályos koromtól ministráns voltam. Akárhányszor az iskolában vagy a sekrestyében voltam, félelem volt bennem azért, hogy magyarul beszéljek, hogy ne legyen gondom, és így bizonyos szempontból szégyelltem is beszélni mindazok után, amiket nekem mondtak: »Romániában élünk, és itt csak románul beszélnek!« Egy nyári napon, amikor szoktak menni körmenetre Gercra (az én falumban van három domb, és mindegyikben egy kápolna), el voltam engedve az iskolából, hogy én is mehessenek, de mivel nagyon meleg idő volt, feladtam, hogy elmenjek. Így egy szentmisére maradtam, amelyet a templomban végeztek. Ministráltam, és a felajánlás után, mikor az illető pap felém fordult, hogy megmossa a kezeit, hallottam, egy imát mond sutto-gva, amelyre hegyeztem a fületem: »Moss meg engem, Istenem, és vétkemtől tisztíts meg engem.« Amikor hazaértem, a szüleimnek elmeséltem a történeteket, és ők azt mondták,

hogy az illető pap a mi falunkból való, és Erdélyben tesz szolgálatot, ahol magyarul miséznek.

Évek múltával tudtam meg, hogy ez a pap akkor tudott, illetve kapott engedélyt misézni, amikor majdnem az egész falu a körmeneten volt. Az volt az első alkalom, amikor misézni láttam a templomban; mindazonáltal hogy akaratoskodással kérte az engedélyt, hogy magyarul misézhesen, a plébános visszautasította, hogy szentmisét mutasson be nála, sőt így nyilatkozott: »Amíg én itt leszek plébános, te többet nem fogod végezni a szentmisét itt, ebben a templomban.« És valóban így volt.

Másodszor, mikor láttam a papot, akit Solomon Józsefnek hívnak, koncelebrált más papokkal együtt, és pedig magyarul prédikált a kollégám, Palkó Ágoston primiciáján, hétfőn reggel, amikor a plébános engedélyt adott magyarul misézni. Ágoston követni való példám volt, sok érdekes dolgra megtanított és ellátott tanáccsal.”

Reménykedhetünk, hogy lesznek továbbra is olyanok, akik ezeknek az embereknek a nyomdokába lépnek, és igazi értelmiségiként szolgálják népüket.

1. Horváth Antal: *Strămoșii catolicilor din Moldova. Documente istorice 1227-1702.* [A moldvai katolikusok ősei. Történelmi dokumentumok 1227-1702.] Sepsiszentgyörgy, 1994.

2. Salamon József: *Gyimes.* Magánkiadás. Csíkszereda, 2014.

MIRK SZIDÓNIA-KATA

„Így váltam kalagori csángóvá”

Az egykori öregdeák, Kocsánga János háza ad otthont a lujzikalagori magyar iskolának. Ő volt az utolsó magyar „dgyiák” a faluban, az unokáitól bérli a házat az MCSMSZ, egyik szobában van a tanterem, a másikban lakik a magyartanár, Petres László.

– *Hogyan kerültél Moldvába, pontosabban mi készítetted arra, hogy ide gyere tanítani?*

– Kolozsváron végeztem filozófia szakon, majd az alapképzés után beiratkoztam a mesterire. Csíkszeredában tanítottam másfél évet a katonaság után, aztán jelentkeztem a doktori iskolába. Közben végeztem a doktori képzést, szeminarizáltam az egyetemen ÖT évig, ezalatt tudatosult bennem, hogy egyetemi karriert nem akarok építeni, s váltottam: ismertem néhány embert, akik már itt tanítottak Moldvában, s felkerestem Hegyeli Attilát, hogy vállalnék egy évre tanítást.

– *Mit tudtál a moldvai csángókról, jártál-e Moldvában, mielőtt idekerültél volna?*

– A csángók ismeretét egyrészt otthonról hoztam. Nagymamám sokat mesélt róluk, a csíksomlyói búcsúban nagyon szeretett hozzájuk szegődni és velük énekelni, mert szerette, ahogy énekeltek és amit énekeltek. Érdekes módon később Külsőrekecsinben találtam rá az egyik énekre, amit nagymamámtól hallottam. Dobos Rózsa nénivel énekeltek el egy csípős decemberi estén. Másrészt pedig voltak csángók a falumban, Újtsunádon. A 80-as években költöztek oda, főleg Gyimesből jöttek pásztorkodni, de a szomszédos Gajdár faluból is költözött oda egy család (szintén pásztorkodni), a lányuk a húgomnak volt osztálytársa. Már gimnazista koromban érdekelt, hogy mi is van Moldvában, hogyan is kerültek, telepedtek le a magyarok, s elég korán kezdtem utánaolvasni, hol, milyen falvakban élnek, de csak egyetemista koromban jutottam ki hozzájuk.

Kocsánga János, kalagori öreg gyiák, családjával a háza előtt az 1940-es évek végén

- A tanítás mellett tervezél esetleg tudományos kutatást is végezni?
- Igen, mindenképp szerettem volna azoknak a naplókknak és emlékiratoknak a nyelvét élőben is meghallgatni, amelyekből az doktori dolgozatomat írtam.
- Pontosabban miről írtad?
- 18. század végi–19. század eleji erdélyi magyar naplók- és emlékiratokról, melyeknek a nyelvezete, főleg a korábbi századból származóknak, nagyon hasonlít az itteni élő beszédhez. Nem titkolt szándékom volt, hogy eljövök ide egy évre, befejezem a dolgozatomat, s arra is gondoltam, hátha találok naplókat, Moldvával foglalkozó emlékiratokat, amelyeket be tudnék építeni valamiképpen a dolgozatomba.
- Mikor kezdted itt a tanítást, és hogyan kerültél Lujzikalagorba?
- 2010-ben. Akkor az volt a szokás, hogy a jelentkező tanárokat még tanév kezdete előtt végighordozták a csángó falvakon, hogy megmutassák a helyszíneket. Én nagyjából ismertem már a falvakat, annyi kérésem volt, hogy ha lehet, legyen egy Bákó közeli falu. Lujzikalagort jelölték ki, így kerültem ide. Első évben együtt tanítottam Szász Csillával, utána több gyerek jelentkezett, különváltunk, ő a falu alsó végében, én a felsőben tanítottam. Első években a falu másik részéből, Oszebicből jöttek hozzám gyerekek, kalagori csak egy-kettő volt. Év végére sikerült közel 50 gyerekre feltornászni a létszámot, s ennyi jár most is. Csilla előtt tanított még egy évet Lajos Veronika Debrecenből, a doktori dolgozatát is kalagori kutatásaiból írta.
- Volt-e valami fogódzó, ami alapján el tudtál indulni?
- Volt egy módszertani találkozó, amin részt vettem 2010 augusztusában, de az inkább arról szólt, hogy megismerkedjek a kollégákkal. Aztán kezembe kerültek azok a bizonyos „piros” és „zöld” könyvek, szöveggyűjtemények, amelyek kiinduló pontot jelentettek minden tanár számára, ennek alapján tájékoztunk és állítottuk össze a tananyagot, a tanrendet.
- Milyen elképzeléseid, céljaid voltak, és ezek milyen mértékben módosultak az évek során?
- Annyi előnyöm volt, hogy nem volt ismeretlen előttem Moldva, ismertem az identitással, a nyelvállapottal kapcsolatos problémákat. De hamar rá kellett jönnöm, hogy a szakirodalom ismerete, az 1-2 napos látogatások során szerzett tapasztalatok, élmények csupán aprócska fogódzók a kezemben, s hogy a beszámoló, helyzetjelentések és a mindennapok között óriási különbség van.
- Hamar kiderült az is, hogy az irodalmi magyar nyelvet tanítani, úgy haladni, mint mondjuk a székelyföldi iskolákban, egyáltalán szóba sem jöhet. Az nem volt világos, hogy milyen célokat kellene kitűzni, nem tudtam, hogy milyen nyelvállapotban levő gyermekek kerülnek hozzám, az első év elején azt sem láttam át, hogy milyen a családok, szülők, nagyszülők, a közösség hozzáállása. Ez volt az én tanulási periódusom.
- Volt egy meghatározó alapélményem: egy nagyon ügyes tanítványommal azt tűztük ki célul, hogy egyik hétvégén magyarul fog beszélni a szüleiével és nagyszüleiével. Sokat készültünk

Meg kell jegyezni, hogy a kislány ahhoz a generációhoz tartozott, amelyik még majdnem anyanyelvi szinten hozta otthonról a nyelvtudást, sokkal gazdagabb volt a szókincsük, mint a mostani diákjainknak. Szóval, tanultunk, tanultunk, kalagorias nyelvjárást is építettünk be, majd eljött az a bizonyos hétvége. Kíváncsian vártam hétfőt, hogy beszámoljon, hogyan is teljesítette a feladatot. „Nagyon jó volt, sokat beszélgettünk, de édesanyám megjegyezte a végén, hogy látszik, nagyon sokat tanultam magyarul az iskolában, csak az a baj, hogy alig értett belőle valamit.” Nyilván ő próbált magyarosan beszélni, más hangsúllyal, magyaros szavakat használt. Akkor döntöttem el, hogy inkább én idomulok hozzájuk, és próbálok kalagori nyelvjárásban beszélni, és onnan kezdünk építkezni. Tulajdonképpen menet közben találtam ki, jöttem rá arra, hogy hogyan is akarok foglalkozni a gyerekekkel.

Másik meghatározó élményem a következő volt: meglátogattam egyik diákomat, édesapjával kezdtünk beszélgetni, ketten ültünk az asztalnál, az asszony és a lánygyermek sűrögtek-forogtak körülöttünk, megnéztük a családi albumokat, s beszéd közben az apa elmondott adomaképpen két, Mátyás királyról szóló történetet. Gyorsan hazajöttem, s rossz filozófként utánanéztem, jelent-e meg valahol gyűjteményben ez a két történet, s kiderült, hogy Felvidéken is ismertek a változatai. Utána, beszélgetések közben jobban figyeltem az ilyen mesetörödékekre, énektörödékekre, s észrevettem, hogy itt a faluban a mese nem kötelező házi olvasmányból származó emlék vagy egy pódiumműsor része, hanem egy élő nyelv. És ebben később, sok faluban, sok családnál tett látogatásom még jobban megerősített. Szöveget ütött ez a fejembe, s akkor jöttem rá arra, hogy ez kell legyen az egyik cél: a mesélés, s a mesélésnek is az a formája, ahogy él még a faluban: hogy leülünk és beszélgetés közben mesélünk.

– *Ehhez köthető az is, hogy később megszervezted a Baka András mesemondó találkozót?*

– Igen, miután kezembe került és elolvastam Baka András, a néhai diószéni kántor mesekönyvét, rádöbentem, hogy hihetetlen mesekincs van, rejtőzhet itt Moldvában, és még jobban megerősített abban, hogy a mesélés kell legyen az egyik kiindulópont. Hamar világossá vált az is, hogy ez a nyelv egyre nehezebben talál utat a gyerekekhez, unokához. Sokszor talán nem is a megfelelő nyelvtudás hiányában nehézkes vagy hiányos kommunikáció miatt. A természetesség, az észrevétlen bensőségesség hiányzik, a nyugodt egymásra figyelés. Akkor gondoltam arra, hogy legyen egy olyan találkozó, ahol körbe ülve egymásnak mesél kicsi, nagy, egymásra figyel, egymástól tanul.

– *A versenyek világában élünk, miért nem verseny, hanem találkozó?*

– Az oktatási programban részt vevő gyermekek részére számos versenyt szerveznék: legyen az szavaló-, mesemondó, ének-, balladaverseny vagy épp a tantárgyverseny. Azt gondolom, hogy akár meglehetősen létjogosultsága az ilyen versenyeknek is, de akkor nagyjából az van, amit évek óta látok, hogy asszisztálunk 4-5 falunak az egymás közötti versengéséhez. Ezért adtam az általam szervezett Baka Andrásról elnevezett rendezvénynek

azt a nevet, hogy találkozó, nem verseny, mert nincs pontozás, helyezés. Bár vannak különdíjak, Moldvai Magyarság-díj, vagy Napsugár-díj, ez utóbbi azzal jár együtt, hogy a díjazott felléphet a Kriza mesemondó versenyen. Így az erdélyi gyerekek is megtapasztalhatják, hogyan mondanak mesét a moldvai diákok, s mi is megtapasztalhatjuk, hogy ők hogyan mondják. Azt szerettem volna, az volt az egyik célom, hogy mindenki, aki részt vesz a versenyen, olyan mesét mondjon, amit otthon hallott, álljon akár két-három mondatból is. Bár utólag, úgy gondolom, talán elvakult cél volt, de nem lehetetlen. Menjen el a gyerek, kérdezze meg a nagymamát vagy a rokonokat, nénéket, stb. Aki nem talált, annak ott volt a Baka András mesekönyv. Mindenképp azt akartam, hogy csángó mesék legyenek. Miért kellene Grimm-mesét, vagy akár Benedek Elek-mesét mondani, amikor itt ülünk egy nagy kincsesládán. Amíg nincs egy olyan konszenzusos elképzelés arra vonatkozóan, hogy hogyan lehetne kezelni ezeket a különböző nyelvallapotú falvakból érkező diákokat, és ezen túlmenően magát a jelenséget az oktatási programon belül, addig nem tartom tisztességesnek, hogy egységes mércét használjunk mindannyiuk számára. Én másképp építeném fel a rendszert, másképp látom a hangsúlyokat; rendezvény-ötleteimben – mesemondó találkozó, Szeret-kupa, Csengő vers, Mámómtól tanultam – ezeket próbáltam, próbálok kibontani. Az eddigi tapasztalataim alapján úgy látom, hogy működnek.

– *A mesemondó találkozó mellett részt vettél a Csengő vers megszervezésében is.*

– Az MCSMSZ-nek adatott egy lehetőség, hogy verssel kapcsolatos rendezvényt szervezzen, nekem pedig volt egy régi ötletem arra vonatkozóan, hogy egy olyan találkozót szervezzünk, ahová bármelyik faluból bárki – tehát nem csak a legjobb diákok jelentkezhetnek, akik nyitottak, kíváncsiak erre.

Ismert, hogy Moldvában nagyon eltérő nyelvallapotú falvak vannak. Ezt az állapotot még árnyalja az a tény, hogy a még magyarul tudó közösségek által beszélt nyelvjáráások is nagyon különböznek egymástól. Vannak közösségek, amelyeknek a nyelvét, hagyományait több száz éves történelmi távolság választja el egymástól. Ez a jelenlegi helyzet a magyar oktatók, hagyományörzők számára eltérő kiindulási pontot jelent a tanításban, a versenyekre való felkészülésben. Nagyon konkrétan: nem mindegy, hogy egy jó nyelvallapotú faluból származó gyermeket kell felkészíteni, ahol (majdnem) folyékonyan beszélnek a versenyzők, vagy egy olyant, aki hiányos nyelvi tudása miatt nem tud igazán felszabadultan szavalni, mesét mondani, énekelni egy nagyobb, ismeretlen nyilvánosság előtt. Ez lett a Csengő vers kiindulási pontja, oka. A rendezvény válasz lenne arra a kérdésre, miszerint hogyan lehetne minden gyermek számára egyformán élvezetessé, örömforrássá tenni a kortárs gyermekverseket, költészetet függetlenül attól, hogy mennyire tudnak jól magyarul, mennyire bátrak vagy bátortalanok.

Nem kötelező, vagyis nem elvárás, hogy az általunk ajánlott és előre elküldött verset kívülről megtanulják, elég, ha olvasgatják, ismerkednek vele. Hívtam egy együttest, és nagyon az alapoktól

kezdtek: eltapsoltuk a nevüket, a falujuk nevét, majd a verset, elritmizáltuk, eldobogtattuk. Sokan mondják, közhely, hogy a nyelv, az zene, és ez nemcsak az irodalmi magyar nyelvre érvényes, hanem a csángó nyelvjárásra is, nagyon hamar bemegy a fülükbe. Ez volt az elképzelésem, amit előzőleg a diákjaimmal egyszer-kétszer kipróbáltam, és nagyon élveztek.

Az első találkozó számomra, de számos kollégám számára is, nagyon jól sikerült. Tapsolással kezdtük, majd dobogással, a tapsolást táncsal-mozgással is kombináltuk, majd készítettünk hangszereket, és elkezdett élni a vers. Szórol-szóra megbeszeltük, egyik faluban mit értenek a vers szövegén, a másikban mit, s akkor a végén, 60 gyermek-felnőtt énekelte, mondta teljes szívéből ezeket a verseket. Fantasztikus érzés volt látni, hallani! Idén is, tavaly is a baróti Kelekótya együttest hívtuk meg.

– *Hány faluból érkezettek gyermekek?*

– 12-ből.

– *Egy évet terveztél itt lenni, ebből már lassan nyolc kerekedett.*

– Azt, hogy miért maradtam, néha még én sem tudom megmondani, mert nem mindig vasárnap az itteni élet, a tervek, eredmények lassan szökkenek szárba, s amikor az ember kezd foglalkozni ezekkel a gyermekekkel, megszereti őket. Több évembe telt, amíg alap viselkedési szabályokat meg tudtam tanítani, rávezetni, rászoktatni arra, hogy magyarul köszönjenek, magyarul szóljanak hozzám, tudjanak bemutatkozni, elmondani magukról, hány évesek, hányadik osztályosok... A türelmet, az egymásra figyelést, magát a tanulást is tanuljuk. Nagyon sok, nálam több mint fele, viselkedés-, figyelemzavaros, tanulási problémákkal küszködő gyermek. A magyar tanítás mellett, azzal együtt még nagyon sok nehézséget kell úgymond kezelni, ha megoldani nem is. Az első tanítványaim között sok tehetséges gyerek volt, de majdnem mindenik kicsúszott, elkallódott.

– *Jelenleg csak iskolán kívüli oktatás folyik Kalagorban, de tudtommal többször is próbálkoztatok az állami iskola kereti közé bevinni az órákat. Miért nem sikerült?*

– Valóban, jelen pillanatban itt a faluban csak ezen az egy helyszínen folyik oktatás, és itt is iskola után. Hogy miért nem sikerült az állami iskolában is gyökeret vernie a magyar oktatásnak, az igen összetett kérdés. Valójában nem is vagyok illetékes erről beszélni, a kolléganőm próbálkozásai voltak ezek, ő meg már nincs az oktatási programban. Az biztos, hogy nagy volt az ellenállás mind a világi, mind az egyházi előljárók részéről, lehet, másképp kellett volna kezelni ezt a makacsságot. Én Máriafalvában, ahol párhuzamosan Kalagorral másfél évig tanítottam, nagyon könnyen be tudtam íratni a gyerekeket az iskolába, nem tapasztaltam semmilyen ellenállást. Természetes lépésnek tekintette a faluközösség, hogy három év iskolán kívüli oktatás után a magyar órák bekerüljenek a hivatalos, iskolai tantervbe is. Sem az iskola igazgatósága, sem a pap nem ellenezte. Igaz, hogy Máriafalva más világ, mint Kalagor.

– *Kellemes meglepetés volt, hogy amikor a faluban együtt meglátogattunk néhány családot, úgy tekintettek rád, fogadtak téged, beszélgettek veled, viszonyultak hozzád, mint egy falubelihez, mint egy jó barátához. Hogyan sikerült kivívnod bizalmukat?*

– Az, hogy elkezdtem úgy beszélni, mint ők, azt is jelentette, főleg számomra, de számukra is, hogy kezdtem úgy is gondolkodni, ahogy ők. Belülről látni, belülről érezni ezt a nyelvet egészen más, mint kívülről szemlélni. Az ember kezdi érezni, hol vannak a hangsúlyok, hol kell elhallgatni, hol kell hozzátenni, vagy hol elég csak az egymásra nézés. Valószínű ezért fogadtak be.

Néhány évvel ezelőtt voltam a szomszéd faluban egy búcsún, ahová sok kalagori is jár. Itt az a szokás, hogy a mise után behívják házakhoz megvendégelni. Behívták ezeket a kalagoriat is, akikkel találkoztam, s mentem én is velük. A háziak nem ismertek, s kérdezték, hogy ki ez a fiatalember. Egy picit elgondolkoztak a kalagoriat, s mondták, hogy hát ő is kalagori. Ez volt az a pillanat, amikor először éreztem, hogy hozzájuk tartozom, és teljes mértékben elfogadtak. Úgymond beavatott lettem. Amikor hazulról visszajövök, a szomszédok kérdezik: Hazajöttél? Hol voltál? A gyerekek is kérdegetik, hova megyek haza, hát nem itt van a hazám? Így váltam kalagori csángóvá.

PETRES LÁSZLÓ

Amikor örömtől zeng a lélek

Az elmúlt tanév során sok szép rendezvényünk volt, nagyok, látványosak és kisebbek, kevésbé feltűnőek, amelyek számomra egyformán fontosak. Egy épület nemcsak a szép faragott kövek, díszítés miatt értékes, hanem a habarcs miatt is, ami jól összefogja, egyben tartja. Itt a habarcs a mindennapi munkánk lenne, a díszítés pedig azok a rendezvények, amelyeknek helyet adott ebben az évben oktatási helyszínünk. Ezek pedig a két Baka András csángó mesemondó találkozó, a Csengő vers és a Mámómtól tanultam... voltak. Míg a mesemondó találkozó egy viszonylag jobban ismert rendezvényünk, a másik kettő friss fejlemény. A Csengő versnek tavaly novemberben volt a második kiadása, a Mámómtól tanultam... tavalyelőtt őszi kalagori startját követően Külsőrekecsinben, Lábnyikban és most tavasszal újból Lujzikalagorban került megrendezésre. A mesemondó találkozó és a Csengő vers reményeim szerint egy hosszas és stabil lujzikalagori történetnek néz elébe, míg a Mámómtól tanultam... vándorrendezvény. Mindhárom az MCSMSZ programjának a része.

MESÉINK, REMÉNYEINK

6. alkalommal szerveztük meg a Baka András csángó mesemondó találkozót a lujzikalagori magyar iskola kertjében 2017. május 21-én. És úgy szervezhetjük meg, ahogy annak idején megálmodtam, szép, nyár eleji napsütésben, az iskolánk kertjében, a nagy diófa árnyékában, a falu közepén. Abban a környezetben, ami az itt élő emberek természetes környezete, amiben élnek, leélték életük, álmodták álmaik, énekeltek, táncoltak, mesét mondtak életről és halálról. Abban a környezetben, amiben körbe lehet ülni, belefeledkezni a mesékbe, elfáradni, aztán erőre kapni, ahol nem zárnak be a falak, ahol a szem elkalandozhat, akárcsak a lélek. Mert a mesékben nemcsak a legkisebb fiú, királyfi, szegény legény, vagy épp Szent Péter jár-ke, küzd a világban, hanem a lélek is. És ez a lélek, a mesei lelkület ült ki a kis és nagy mesemondók arcára ezen a szép délelőttön.

Palkó Ágoston, a lujzikalagori születésű marosjárjai római katolikus pap, aki megáldotta a rendezvényt és meglepetésünkre még mesét is mondott, rövid köszöntőjében kijelentette, hogy bolondnak tartották volna 27 évvel ezelőtt azt, aki azt mondja, hogy még össze fognak gyűlni ennyien, itt a faluban, hogy magyarul mondjanak mesét, énekeljenek, imádkozzanak. És, ahogy a mesékben a bolond embernek lesz végül igaza, a történelem rácsáfolt a kétkedőkre, a remény a lemondásra. Mert ezen a napon 14 településről 35 gyerek és 11 felnőtt mesélt, adott erőt reményünknek.

Miután kifogytak a mesék, Demeter Ferenc kolozsvári báboson volt a sor, hogy elvarázsolja a kicsiket-nagyokat *János Vitéz* című nagysikerű bábjátékával. Az interaktív előadásban a gyerekek szívesen csatlakoztak a játékhoz, vetek részt a mókában.

Találkozónk végén eljött az a pillanat is, amiben kiderült, hogy ebben az évben kihez kerül az aranyalma, ki az, akinél reményeink szerint jövőre, idővel ebből az aranyalmából szép fácska, aztán bő termést hozó fa nő ki mindannyiunk örömére. És ez nem volt más, mint a 8. osztályos, szép, mosolygós lányi leánya, Császár Marina Irénke.

Megtiszteltetésnek éreztem, hogy a *Moldvai Magyarság* különdíját a legidősebb mesemondónknak, a klézsei, 83 esztendő Benke Erzsébetnek adhattam.

Régi, kitartó barátunk, támogatónk, a *Napsugár* folyóirat szerkesztője által felajánlott különdíjakat a külsőrekecsini Buláj Szabrina 5., Demsa Cecília 4. és a lányi Császár Marina Irénke 8. osztályos

tanulók kapták. Ezzel a díjjal kiérdemelték részvételüket az ősszel megrendezésre kerülő *Kriza János országos balladamondó, balladaiéneklő és mesemondó versenyen*.

Találkozónkat megtisztelték jelenlétükkel a Nemzeti Összetartozás Bizottsága és a Moldvai Csángómagyarok Szövetsége Felügyelő Bizottságának tagjai is.

És, ahogy a mesék végén mondani szokás Lujzikalagorban, Magyarfaluban, Lábnyikban: itt a vége, fuss el Nevérbe, vagy a Pap hegyére, vagy Giligor tetejére, vagyis jó messze, ki a falu határába, hogy aztán onnan vissza lehessen jönni új élményekkel, új mesékkel, új élettel. Vissza, esztendőre, Lujzikalagorba, ide a Disznó-hegyre, a nagy diófa alá.

CSENGŐ VERS

1842-ben Kolozsváron megjelent egy kötet *Székelyhonról* címmel, amiben az író, Kőváry László a színházról értekezve írja le azt a mondatot, ami aztán gyorsan és sokat emlegetett szállóigévé vált, és amely úgy hangzik, hogy *Nyelvében él a nemzet*. Kijelentése abban az időszakban született, amikor komoly erőfeszítéseket tettek azért, hogy az egységesülő magyar nyelv, mint a kultúra nyelve, a művelt nemzetek sorába emelje a magyart. Ugyanakkor ebben az időszakban kezdik felfedezni maguknak a pesti és kolozsvári tudósok a Moldvában élő csángó-magyarokat, archaikus nyelvüket, kultúrájukat. 1841 nyarán Petrás Incze János még pusztinai plébánosként Borszákon találkozott Döbrentei Gáborral, a Kolozsváron tevékenykedő pesti filológussal, irodalomszervezővel, aki 38 kérdést tesz fel a moldvai tudós szerzetesnek. Döbrentei egy átfogó képet szeretne kapni a Moldvában élő magyarok életéről, nyelvéről, szokásairól. Petrás gyorsan válaszol is a kérdésekre és ettől kezdődően lelkes tudósítója lesz a Magyar Nyelvőrnek. Ma úgy mondanánk, hogy néprajzi gyűjtőmunkát végez, és nagyon reméli, hogy a magyarországi művelt közvélemény figyelme erre a kis nemzetreszre is ráirányul. Sajnos nem így történt. A csángó-magyarok nyelvükkel, kultúrájukkal megmaradtak az évszázados elszigeteltségben, a magyar köz- és irodalmi nyelv pedig óriásit változott, többször is átalakult az elmúlt bő 150 évben.

A 2016. november 13-i magyar nyelv napja alkalmából megszerzett *Csengő vers* második kiadása is azt a célt igyekezett elérni, ami az első rendezvény alkalmából megfogalmazódott: legyen a magyar nyelv, a magyar vers szerethető otthon, olyan tér, ahol a gyerekek jól, felszabadultan érezhetik magukat. Első hallásra nem is tűnik nehezen

elérhető célnak. A fenti, bővebb bevezető, kiterő után viszont teljesen más megvilágításba kerül. Hogyan lehet áthidalni több száz éves nyelvi különélést úgy, hogy az maradandó és pozitív nyomot hagyjon a gyerekekben. Hogyan lehet több különböző nyelvállapotú faluból származó, különböző nyelvi kompetenciával rendelkező gyermek számára közös örömforrássá tenni a mai magyar költészet nyelvét? A versenyek a legjobbak számára adnak elégtételt, de akkor hol maradnak azok, akiknek fülében még ott cseng az otthon hallott magyar szavak zenéje, de nincs bátorságuk, önbizalmuk, nyelvi jelenlétük, hogy versenyezzenek, és győzzenek? Amikor ezeket a kihívásként is előálló kérdéseket megfogalmaztuk, akkor szinte egyértelműen jött a válasz is. Úgy, hogy rávezetjük, megmutatjuk számukra, mondhatni beavatjuk abba, hogyan zenél, cseng-bong a nyelv, a vers. Hogy a ritmus nemcsak a sokszor unalmasnak tekintett versekben van, hanem a hétköznapi nyelvben, a lélegzetvételnél, a táncban is. Tavaly, az első *Csengő vers* rendezvényen kiderült, hogy ez a beavatás nagyon jól működik. Nagyon jól működik, mert a nyelv hajlékonysága, zenéje, lelke képes áthidalni több évszázadnyi távolságot.

Kiderült, hogy a magyar nyelv egy olyan hely, ahol öröm és jó érzés jelen lenni. Ehhez, látva a sok örömtől, izgatottságtól csillogó gyerek és felnőtt szemet, egy pillanatnyi kétség sem férhet. Egy hely, ami kicsit olyan, mint egy ünnep, kiszakít a hétköznapiokból, amitől könnyűnek és bizakodónak érezheti magát az, aki benne van. És, ami talán a legfontosabb, hogy ebben nincs egyedül. A nyelvi összetartozás érzése erősíti a közösséget, erősíti a kapcsolatot azokkal, akik ezt a nyelvet beszélik, a felnőttek, a nagyszülők világával, a hagyománnyal. Mi lehet – kicsit földhözragadtabb fogalmazásban – eredményesebb, minthogy egy kortárs gyermekvers vezesse rá a csángó-magyar gyereket arra a felismerésre, hogy közösségben együtt verset mondani, énekelni jó, a szülőkkel, nagyszülőkkel nyelvi közösséget vállalni ugyancsak jó. Így kapcsolódott, kapcsolódhatott össze a régi, veretes archaikus moldvai magyar a kortárs költészet hajlékony, játékos nyelvvel. Mert az érzelmi köteléken túl annyi más köteléket kell megerősíteni ahhoz, hogy a Petrás pap által vágyott figyelem még élő, erős magyar közösségeket találjon itt Moldvában. Ezért mi sem lehetne ma időszerűbb itt Moldvában, mint Kőváry László réges-régi kijelentése, réges-régi értelmében.

Rendezvényünket, akár a sokat emlegetett magyar nyelvet, nagyon is rugalmasnak gondoltuk ki, olyanra, amely nyitott a kreatív ötletekre, a változásra. Ebben a próbálkozásban, kísérletben volt nagyszerű partner ezen alkalommal is a baróti Kelekótya együttes. Példás hozzáállásuk nagyban hozzájárult az elképzelés kivitelezésében és a remek hangulat megteremtésében. Az együtt kiválasztott verseket – Gryllus Vilmos: Kéményseprő, Tigris, Weöres Sándor: Galagonya – közösen, szóról szóra elmondtuk, elmeséltük, eltapsoltuk, elénekeltek, egyszóval átéltek, úgy, hogy ebben sok-sok gyerek-lelek zengett egy szólamra, az öröm ritmusára.

A rendezvényen 12 faluból, több mint 60 gyermek és felnőtt vett részt.

MÁMÓMTÓL TANULTAM... LÁBNYIKBAN

Számos könyv, tanulmány rögzítette, leírta, feldolgozta a moldvai csángó-magyarok egyházi, ünnepi szokásait, számos gyűjtés hanganyaga, archív felvételek őrzik az utókornak ezen szokások rigmusait,

énekeit, rituális szövegeit. Úgy tűnik egyrészt, hogy minden rögzítve van, biztos helyekre elmentve, másrészt ezzel együtt ezek az írott és hangzó dokumentumok mintha azt sugallnák, hogy egy már visszavonhatatlanul letűnt világot őriznek.

Jól ismert, hogy Moldvában jelen pillanatban egy nyelv és kultúraváltás van folyamatban. Ez a váltás azonban nem egyik napról a másikra megy végbe, hosszú évtizedek változó intenzitású, sok külső – elősegítő vagy épp hátráltató – tényezőnek kitett folyamatáról beszélhetünk. Az egyházi énekek, imádságok, rituális szövegek, rigmusok és szokások tudói, éltetői még közöttünk vannak, a közösségek, ahol ezek a szokások élnek és változó formában áthagyományozódnak, megtalálhatók. Régebben, és most is, hely és alkalom kellett ahhoz, hogy az idősebbek átadják, hogy az ifjak ellessék az előtük járók tudását. Ilyen alkalmak voltak például a guzsalyások. Tudjuk, hogy a közös történetek teszik erősebbé, az áthagyományozódás történetei, alkalmi adnak tartást a kisebb-nagyobb közösségeknek.

A Mámómtól tanultam... abból az igényből, indítatásból született, hogy itt Moldvában, ahol olyan erős a római katolikus hitélet, nem volt egy, a magyar imának, vallásos énekek szánt alkalom. A fiatalok, középkorúak számára, akik román nyelvű egyházi nevelésben részesültek, részesülnek, román nyelvű szertartáson élnek meg hitüket, egyre távolabb kerülnek azok a magyar nyelvű imák, énekek, amelyek az idősebb nemzedékek számára valamikor a természetesen áthagyományozódó hitélet, gyakorlat részei voltak. Míg az idősek a latin után a román nyelvű liturgiába is idővel beleszoktak, addig a fiatalok, nagyon kevés kivétellel, már egyre kevésbé ismerik a különböző egyházi ünnepkörök magyar nyelven tovább adott és hihetetlenül gazdag szokáskincsét. Ezen a rendezvényen nemcsak a régi, magyar nyelvű imákat, énekeket elevenítjük fel, hanem azt a gazdag kontextust is, azokat a szokásokat, rítusokat, családi, nemzeti történeteket is, amelyek látatni engedik ezeknek a vallásos szövegeknek az életerét, természetes közegét.

Lábnnyikban az egyházi év nagy búcsújáróiról beszélgetünk: Csíksomlyóról, a moldvai Kacsikáról, a Szent István-napi és a helyi nagyobb búcsús alkalmakról. Ezen a beszélgetésen olyan személyes, családi történetek kerültek szóba, látszólag mellékesnek tűnő témák is, amelyeket sem a könyvek, sem a hanganyagok nem tartalmaznak. Ez a délelőtt a történetek mély megélésére, a lélek szép, bensőséges, de mégis magabiztos, átélhető kitérőjére adott alkalmat.

Lábnnyikban, ebben az egyik legkeletibb csángó-magyar faluban, ahol egyik utcát Csíknak, egy másikat Gyergyónak neveznek az oda letelepedő székelyek származása után, ahol nemcsak szimbolikusan ér össze térben és időben Csángóföld a közeli Székelyfölddel, 10 faluból gyűltünk össze ifjak és idősebbek, hogy megosszuk egymással történeteinket, hogy rácsodálkozzunk egymás ismerős, de mégis más szokásaira, imáira, énekeire. Ezek a kis különbségek, a lokális identitást meghatározó eltérések sokasága, élő, életeket irányító ereje döbentett rá arra, hogy mennyi rejtett, búvópatakszerű energia rejtőzik ezekben a falvakban. Hogy ezt az erőt, éltető forrást a fiataloknak is meg kell mutatni, segíteni kell abban, hogy ha akarják, sajátukká tehesék. Erre vállalkozik, erre ad alkalmat a *Mámómtól tanultam...* rendezvénysorozat. Lábnnyikban sokak ereje mutatkozott meg, akárcsak egy búcsúban. Olyan erő, ami hiszem, hogy sokáig kitart, és újabb találkozásokra ösztönöz.

TÁNCZOS VILMOS

Csíksomlyó és a moldvai csángók¹

BÁLVÁNYOS-HAVASA

A moldvai csángók búcsújárásának 17–18. századi erősségét jelzi, hogy a csíksomlyói Szent Péter egyházközség a 17. század elején Bálványos-havasát azért kapta a moldvai vajdától, hogy ennek fejében a búcsúra érkező moldvai híveket háromnapi étellel és szállással ellássa. Benkő Károly 1853-ban kiadott könyvében idéz egy 1823-ban készült latin feljegyzést, amely az adományozást két évszázaddal korábban mondja. „Bálványos-havasát Moldva vajdája kétszáz évvel ezelőtt ezen törvény által Szent Péter egyházközségéhez csatoltatta, mely szerint a pünkösdi ünnepekre Cs. Somlyóra, a magyar szomszédokhoz Moldva határába érkezetteknek háromnapi ellátást nyújtanak, illetve a visszatérésükhöz szükséges (ugyanazon) tartalékokról gondoskodnak.”² Domokos Pál Péter egyik írásában erre vonatkozóan az 1819–1827 között szolgáló Szepessy Ignác erdélyi püspök egyik latin nyelvű oklevelét ismerteti, amelyben a püspök részletesen ír erről a századokkal korábbi adományozásról. Az oklevél szerint a moldvai magyarok kérték meg a vajdát, hogy adományozzon egy havast Csíksomlyónak. Az oklevél egyik mondatát Domokos Pál Péter fordításban idézi is: „Noha a moldvai csángómagyarok csak régebben jártak ide búcsúra, és ma már többé nem jönnek, mindazáltal Szent Péter megye bírja a Bálványos havasát, melyen ma is 19 lakok vannak, és egy jó sóskút is – nagy területen az egyedüli – adja vizét.”³ Az adomány létét a Szent Péter egyházközség História Domusának egyik, pontosan nem datálható, de vélhetően az 1920-as évek első felében kelt bejegyzése is igazolja: „X. rész. Bálványos havas. – Bálványos havasról, Szent Péter Egyházmegye elveszett paradicsomáról most már csak nekrológot írhatnak. [...] A többrendbéli tatár betörések miatt a Bálványosra vonatkozó adománylevél megsemmisült. A hagyomány szerint a moldvai vajda meg az 1796-dik évi visitationis decretum szerint a moldvai hívek adományozták a Szent Péter egyházmegyének, azon kötelezettséggel, hogy a Moldvából a csíksomlyói búcsúba járó magyar ajkú katolikus híveknek útiköltségéről és három napi ellátásáról gondoskodjék.

Rendeltetése, hogy annak jövedelméből a templom, a papi és kántori lakok javíttassanak és fenntartassanak, továbbá a Szent Péter Egyházmegyét alkotó Várdotfalva, Csobotfalva, Csomortán és Taploca községek szükségletei fedeztessenek. Csíkszereda is 1751-ig ezen egyházközséghez tartozott. Ekkor saját erejéből templomot épített, és elvált s a Bálványos élvezetétől is elesett. Elválását később megbánta, de az önként kivált

testvért tejtestvérei nem fogadták többé vissza a Bálványos birtoklásába.”⁴ Mivel Bálványos-havasa a 17. század elején-közepén már bizonyíthatóan a csíksomlyói egyházközség tulajdona volt⁵, ezért az adományozásnak valamikor a század elején kellett történnie, amiből nemcsak a moldvai csángók búcsújárásának kezdetére, hanem magának a búcsújárásnak a meglétére is következtethetünk. „A moldvai fejedelem adománya bizonyára nem közvetlenül a búcsújárás kialakulását követően jött létre, hanem már egy hosszabb ideje fennálló helyzetet kívánt ezzel orvosolni. Ez szintén azt sejteti, hogy a moldvaiak búcsújárása (és így maga a csíksomlyói búcsú) a 17. század első felében, vagy már azt megelőzően létezett” – írja Botár István régész.⁶ A Moldvából érkezők ellátása a 19. század második felében még szokásban volt. Az 1901-ben Csíksomlyón született Domokos Pál Péter édesanyja még főzött „a moldvai nagykalapú csángóknak”⁷ A hagyománynak megfelelően a moldvai csángók ma is sajátjuknak érzik a Szent Péter és Szent Pál-plébániatemplomot, itt gyülekeznek, itt töltik virrasztva a pünkösdi búcsú vigiliáját, itt mondanak számukra ún. „csángó misét”, és itt őrzik a csángómagyarok 1992-ben Magyarországról kapott lobogóját is, amellyel felvonulnak a körmenetén.

A KEGYSZOBOR MOLDAI EREDEZTETÉSÉNEK LEGENDÁI

A csíki székelyeknek adományozott Bálványos-havas, mint mondai motívum, ma is él a moldvai csángók között, ami azzal magyarázható, hogy az így létrejött jogviszonynak több évszázadon át jelentősége volt a moldvai katolikusok búcsújárásában, ezért a kollektív emlékezet is megőrizte az adományozás emlékét. A moldvai csángó mondákban Bálványoshavasa odaadományozásának motívuma azonban egészen más „tranzakció” részeként, azaz megváltozott értelmi összefüggésben bukkan fel. A moldvai csángók úgy tudják, hogy az értékes havast eredetileg a magyarok adták a lujzikalagoriaknak cserébe a faluhoz tartozó Barátból elvitt Mária-szoborért (!), de később a falu haszonleső vezetői csalárdul „visszaárulták” azt a magyaroknak, amiért el is nyerték a büntetésüket:

„S osztándes most errefelé, most edzs száz éve vot edzs Salamon Mihály. Ő vot akkor itt a néptanácsnál a fej. A primár. S akkor ő elment a madzsarokhoz, hodzs fizessék meg (ti. az elvitt Mária-szobrot). S a madzsarok adatták neki a Bálványos havasait. Met akkor még Bárát es mind ide tartozott,

s ő vot a primár. Kalagori. Nagy segítség vot a Bálványos havassa, nem tudom, hány esztena tért le oda. Azt mondták, tizenkét esztena. S azt a havast ő osztán visszaárulta a madzsaroknak! Pénzétt visszaadta. De ő arra a pénzre kell valék csináljon három templomot. Neki meg es vót mondvál, hodzs hova csináljék, de ő nem sínált semmit. A madzsarok visszavették a heljet s neki dékával [vékával] mérték a párát. Tudzsza, mi a déka? Sztánbola! Nem adták, hodzs fizessék, hodzs olvassák, hanem mérték! S ő abból kell vala csináljék három templomot. De ő nem csinált semmit, hanem inkább magának az udvarokat, házakot, emeleteket Bákóba. Ide a templomunkhoz adott egy százőtvenezer lejt. Csak annyit adott. S osztán ezétt megbüntette az Isten. Mikor közel vot, hogy imám haljék meg, halála óráján jöttek az ördögök, s táncoltatták. Hát ezétt, hodzs a templomok helyett csinálta magának a vadzsonságot. Látták a szomszédok es, hodzs jöttek edzs nadzs lukszoskocsival, s mikorra értek a kapuhoz, akkor vesztek el. Addig látták őket, addig látták, de tovább nem látott senki semmit. Amelyikek vótak benn, azok hallották: »Ne, esmé jönnek! Szegén Mihály bácsi!« »Jaj, mindent tesznek a fejembe!« Kellott táncoljék velik. Az urakval, meljikek bémentek hezza. Én őt nem üsmertem, csak a fíját üsmertem.” (Lujzikalagor)⁸

A csíksomlyói Mária-szobor Moldvából – egészen pontosan a hajdan Lujzikalagorhoz tartozó, Bákó melletti Barátból (rom.: Barați) – való származtatásának legendája általánosan ismert a moldvai csángók között. A szobor Csíksomlyóra való menekítését számos legenda meséli el. Ezekben a havasodományozás motívuma ritkán bukkan fel, azaz csak járulékos elemnek tekinthető a fő téma – a csíksomlyói kegyszobor Moldvából való eredeztetése – mellett. A mondák közül érdemes néhányat teljes terjedelemben idéz, hogy a mondatak fő elemei kirajzolódjanak: ⁹

„Rég, több száz esztendeje a szobor itt vót nálunk Moldvába, ott fennebb Bárátba. Őszvel elmentek puzszedni. Kukuruza-szedni. Sz egy nyocesztendős lejányecska megkapott egy lilium fehér virágot a kukuruza közt. Az édeszapja szedte a kukuruzát, sz a lejányecska pedig kihuzta az a virágot, hogy vigye haza. Sz akkor megkapta a koronáját a szobornak. Sz ahogy megkapta, hát vájni fogta, sz kitakarta a koronát. Odahitta az édeszapját, odahitták a papokat, sz a Máriát kivitték a templomba Bárátba. Osztán jött egy nagy háboru. A törökökkel. Akkor ezt a szobrot el kellett dugni. Hogy a törökök nehogy esszedarabolják, esszetörjék. Akkor tették kocsiba, sz vitték ki oda Szomoljora, sz bédugták az erdőbe a földbe. Ott élé má pusztá vót abba az üdőbe. Ágakot tettek reje, sz mikor vége lett a háborunak, akkor ott a ferencrendi papok békeríttek egy nagy darabot, sz mondták, hogy az az övék.” [...] „Mondják, vot két kalagori ember, az egyik Horvát János, a mászikot valami Szalamonnak nevezték, akik kimentek oda, sz mondták, hogy fizessék meg, többet ne máj fizessenek minden évbe (ti. a csíksomlyóiak a Moldvából elvitt Mária-szoborért). Sz elvették a magyaroktól a szok pénzt, me ugye, a hely az övéké vót, a kalagoriaké. Elvették a szok pénzt, amivel kellett vona templomot építsenek, de nem máj építettek, hanem vettek házakot magiknak. Osztán abból

a pénzből mégesz csak csináltak egy káponát. Ott Kalagorba meglátszik a hegyen.” (Bogdánfalva)¹⁰

„A bákóiak azétt mennek oda Somlyóra, met ott szent hely van. Mondták az öregek, hogy a somlyói Szüzmárja inné van kivive a Barát hegyiről. Inné Bákó mellől. [...] No, mondzsam meg magának, hodz volt ez a történet? E rég, nem tudom, hán száz esztendeje jöttek a terekek. A Barát hedzsin vot edzs templomecska – még én es értem, mikor kicsi dzsermek vótam – s abba vót a Szüzanya. De mikor jettek a terekek, a somlyói Szüzmárját odaadták a madzsaroknak. A szobrot. Me ha el nem veszik vala, akkor esszetörök vala a terekek. Met a harangokat, melyikek ott vannak ma es, azokat béhánták vót oda edzs nadzs gederbe. De most má azóta bédugták a gedret. A két harang még most es ott van a Barát hedzsin a szöllőbe. S a somlyói Szüzmárját, mondom, elvették, s vitték Hedre, vitték Madzsarországra. Innét elvette két katoná a hátáro. Madzsar katonák. De vátoztak! Még vitte kettő, még vitte kettő, s mind udzs tovább. S mikor oda értek abba a helybe, hol rija vadzsón építvel most a templom, onnét többet nem lehetett megmozdisák! Elvette nédzs katoná. Nem lehetett. Elejibe oda tettek edzs pár ökröt, két pár ökröt, három pár ökröt, hat pár ökröt – nem lehetett onnan megmozdisák. S akkor otthajták, elmentek a királyhoz, s megmondták ott – nem tudom, melyen király volt abba az üdőbe –, hodzs ne, mi történt. S akkor a király azt mondta: – Ott hadzsátok el, met ott a szent hely! – A Szüzanya Máriának a helye. S akkor ottmaradt, s rija építették a templomot. [...] Idzs vot ez a történet a somlyói Szüzmárjával. A csángók mind tudzsák.” (Lujzikalagor)¹¹

„Az öregek udzs mondták nekünk, hodzs mikor a törökök jöttek, a Szüzanya bé vot hánval a Barát hedzsin a tóba. S akkor a madzsar katonák elragadták magikkal, s vitték Madzsarországra. Mikor kiértek a Somlyó oldalaira, Mária ott kapott lakást. Kapott helyet. Udzs hodzs ökrököt tettek oda, s udzs sem tudták mozditni. Pedig addig udzs vitték ulyan könnyen vitték, mind edzs zsák szalmát. S mikor kiértek oda, udzs megnehezedett, hodzs többet nem tudták vinni. Elmentek a plébánoshoz, s mondták: »Mi lesz evvel? Mi lesz evvel?«, me a katonák ott hadzsták, ők iparkodtak, mentek tovább. Ott hatták a Máriját. Ők mentek vissza Madzsarországra. Mi lesz vele? Tettek elejibe nédzs pár ökröt, de nem tudták mozditni. Akkor eljött a plébános, s mondta: »Itt a lakása!« S templomot építettek oda. De a Márija orcájo vágást kapott. Met a katonák, amikor a fedzsverrel vették ki a tóból, a fedzsveren kés vot, s mikor avval huzták ki, jedzset csináltak az orcájára. A bajonét lehasította. S azóta ragasztották többször, de nem fogta meg. Nem mentek semmire. S most a csángók mennek a Mária után. Keresik a Szüzanyát. Azt mondták, hodzs udzs vitték el innét, mind edzs zsák szalmát. S mikor odaértek a Csíksomlyóra, onnan nem tudták megmozditani. Ott kapott lakást a Mária.” (Lujzikalagor)¹²

„A baráti búcsúról azt banuilják [gyanítyják] a magyarok, hogy a szabara onnét lenne Barátból. Amikor volt vaegyszer, sok ideje, néhány száz esztendeje, Moldvában voltak magyar kalagorok [szerzetesek] s Baráton – la Barați – ott volt nekik

templomik, manasztireik [kolostoruk] volt. S osztán nem tudják megmondani nyilván az a sztatuja [szobor], a Boldogságos Szűz Máriá, melyik ott van a templomba (Somlyón), honnét van. De úgy van az állapítás, a banuilás [gyanítás], bánás, gondolás, hogy innen van – de la Barați – Moldvából.” (Csík)¹³

A mondai történet összes lényeges motívuma – a földben rejtő szobor csodás megmutatkozása (virág, korona) egy ártatlan kislánynak, templomban való elhelyezés, elenség elől való menekítés, megsebzés, elnehezedés, újabb templomépítés – előfordul más vidékeken, sőt más népek körében is, vagyis mindezek európai vándormotívumok, amelyek más kegyszobrok és -képek eredetmítoszaira is jellemzőek. De annak, hogy a kegyszobrot minden szövegváltozat egyöntetűen a Bákó melletti Barátból, Lujzikalagor hajdani filiájából származtatja, valamilyen helyi oka van. Mint ahogy annak is, hogy a moldvai csángók a Csíksomlyói Máriát egyöntetűen sajátjuknak, tulajdonjogi szempontból is a magukénak tudják. Sokan közülük ezzel indokolják a kegyszobor Csíksomlyón való felkeresését: „menyünk a Szűzanya után”. Ebben a vonatkozásban Barát falunak már a neve is sokatmondó. A településnév, amely a forrásokban legelőször 1760-ban Boraz alakban fordul elő, nyilvánvalóan obszerváns ferencesek „barát” nevéből származik.¹⁴ A Bákó melletti Barát a moldvai egyházi levéltári források szerint is a Csíksomlyóról Bákóba jött ferencesek birtoka volt.¹⁵ Ezt az „ötven házas katolikus magyar” falut 1588 előtt a vajda Terebes néven adományozta a katolikus egyháznak, illetve a bákói ferenceseknek¹⁶, akiknek felhatalmazása nélkül a 16. században más pap nem is működhetett ezen a vidéken.¹⁷ A falu régi Terebes – sőt a román Terebestől megkülönböztetendő: Magyarterebe vagy Alsóterebe – nevét a Barát név idővel kiszorította¹⁸, ami épp az állandó ferences jelenlét miatt következhetett be. Az itteni völgyben 1745-ben épült fatemplom a kor viszonyainak megfelelően szalmával volt fődve, 100 kg súlyú harangja, és gazdag belső berendezése volt. A Gyertyaszentelő Boldogasszony (febr. 2.) tiszteletére szentelt templom titulusa ugyancsak a ferencesek Mária-tiszteletére utal.¹⁹ A csángó mondai hagyomány és a Bákó melletti Barátban működő ferencesekre vonatkozó levéltári adatok arra készítetnek, hogy elgondoljunk Losteiner Leonárd Propago Vitis-ének egyik meghökkentő közlésén, miszerint a csíksomlyói Mária-szobor 1704-től 1758-ig Moldvában volt.²⁰ Ez az adat azonban értelmezhetetlen, hiszen más korabeli adatok ennek ellenkezőjéről szólnak.²¹ De mégis marad a kérdés: az erdélyi ferences rend nagy tudású, hatalmas kéziratokat készítő történésze, aki 1744-ben született Kolozsváron és ott is élt 1790-ig, vajon valóban tévedett-e, amikor 1786–1789-ben keletkezett nagy történeti munkájában pontos évszámjelöléssel (!) azt írta, hogy a Mária-szobor néhány évtizeddel korábban, de mindenesetre még az ő életében időlegesen nem volt Csíksomlyón? Barna Gábor a kegyszobrot Moldvából eredeztető legendákban az egykori ferences missziók emlékét véli megőrizni, és azt is feltételezi, hogy a szájhagyományt „a felülről jövő hivatalos román egyházi sugalmazás” is ala-

kította.²² A helyi néphagyományt természetesen a moldvai katolikus egyház is ismerte. Mihai Robu jászvásári püspök 1939-ben egyik beszédében meg is emlékezett róla.²³ Erre a legendára alapozva az 1980-as években Barátban az egyház létrehozta a csíksomlyói pünkösdi búcsú translatióját, kialakítva egy regionális vonzaskörű búcsút, azzal a többé-kevésbé titkolt szándékkal, hogy az „ellenbúcsú” szervezésével elvonja híveit a csíksomlyói pünkösdszombati búcsún való részvételtől. Egy csíksomlyói fafaragó mesterrel²⁴ elkészítették, és a templom főoltárára helyezték a csíksomlyói kegyszobor másolatát, amelyhez ma már a csíksomlyóihoz hasonló lépcső vezet fel, és amelyet a Moldvából érkező búcsúsok ugyanúgy különböző tárgyakkal érintenek meg, mint az eredetit.²⁵

1. <https://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/csiksomlyo-es-a-moldvai-csangok.pdf>

2. „Alpium Bálványos quae per Vajvodam moldaviae ante duo Secula Parochiae S. Petri ea lege collati sunt, ut pro Festis Pentecostalibus ad Cs. Somlyo ventitantibus vicinis Ungaris in limitibus Moldaviae degeatibus Somlyoienses triduanum hospitium concedant et pro reditu eosdem commeatu provideant...” (Benkő Károly: *Csík, Gyergyó és Kászon. Leírások két általános és részletes osztályokban*. Kolozsvár, 1853. 97.)

3. Domokos 1991, 36. o.

4. Tanczos Vilmos lejegyzése. 1999.

5. Szócs János csíkszeredai történész véleményét idézi: Botár István: *Csíkszépvez havasi kápolnája. A Csíki Székely Múzeum Évkönyve*, 2010. 21. old.

6. Lásd: Botár 2010, 21. o., 13. jegyz.

7. Domokos Pál Péter: *Az én Erdélyem. Domokos Pál Péter elmondja életét Balogh Júliának*. Budapest, Vita Kiadó, 1988. 21. o.

8. Csernik Antal, szül. 1937, Lujzikalagor – T. V. gyűjt. 1990.

9. További négy moldvai változatot közöl Magyar Zoltán: *Erdélyi népmondák I–II*. 2011. II. 512–513. o.

10. Andor János (1914–2002) búcsúvezető, Bogdánfalva – T. V. gyűjt. 1990. 5.

11. Csernik Antal, szül. 1937, Lujzikalagor – T. V. 1990.

12. Fikó Mihály, szül. 1923, Lujzikalagor – T. V. 1990.

13. Szilágyi Ferenc, szül. 1908, Csík – Fosztó László egy. hallg. gyűjtése. L. uő (1999): *Csíksomlyó és Barát*. In Pozsony Ferenc (szerk.): *Csángósors. Moldvai csángók a változó időkben*. Budapest, A Magyarságkutatás Könyvtára XXIII. 105. o.

14. A románba átkerült borat ~ barat többes száma barați ~ barați, amit a magyarul nem is tudó olasz pap Boraz alakban jegyezett fel. Innen származik a legrégebbi bucaresti katolikus templom Bărăție neve is, amelynek eredeti jelentése 'rendház', 'kolostor', illetve az ehhez tartozó 'kolostortemplom'.

15. Gabor, Iosif Pr: *Dicționarul comunităților catolice din Moldova*. Editura Conexiuni, Bacău, 33–35. o.

16. Benda Kálmán (szerk.) *Moldvai csángó–magyar okmánytár*. I–II. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1989. I. 38. o., 79. o.

17. Benedek Fidél: *Ferences kolostorok*. Pallas–Akadémia, Csíkszereda, 2005. 232. o.

18. Gabor: i. m. 34. o.

19. Minderről l. Gabor: i. m. 33–35. o.

20. Losteiner Leonard Propago Vitis című, kiadatlan kéziratát Endes Miklós kivonatolta 1942-ben. Az Országos Széchényi Könyvtárban található kivonat (OSZK Fol. Hung. 2101. 55–127.) alapján Mohay Tamás közli ezt a meghökkentő adatot, aki úgy véli, „hogy nehéz mit kezdeni” Losteinernek ezzel a közlésével. L. Mohay Tamás: *A csíksomlyói pünkösdi búcsújárás. Történet, eredet, hagyomány*. L. Harmattan, Budapest, 2009. 221–222. o.

21. Ezek áttekintését l. Mohay: i. m. 139–142. o.

22. Barna Gábor: *Moldvai magyarok a csíksomlyói búcsún*. In Halász Péter (szerk.): *„Megfog vala apóm, szokor kezemtől...” Tanulmányok Domokos Pál Péter emlékére*. Budapest, 1993. 45–61., 54. o.

23. Barna: i. m. 54. o.

24. Az 1990-es évek elejéig dolgozó Ferencz István népi fafaragó mester több másolatot készített a csíksomlyói kegyszoborról. Egy másik másolat Felsőesztelneken található.

25. A baráti pünkösdi búcsúról bővebben: Fosztó: i. m. 103–111. o.

A Domokos Pál Péter Alapítvány hozzájárulása a moldvai csángómagyar értelmiség kineveléséhez a 2015–2016-os tanévben

„...elmentem a csángókhöz gyűjteni, és megszerettem őket.”
Domokos Pál Péter

„Ez egy kulcsmondat” – idézi a fenti vallomást Domokos Pál Péter lánya, Domokos Mária, neves népzenekutató *A csángókkal foglalkozók felelősségéről* című írásában. (*Moldvai Magyarság*, 2016. aug.)

Nem véletlenül választottam mottóul Domokos Pál Péter vallomását. Az ő mélységes felelősségérzettel, szeretettel végzett munkája, életpályája volt és maradt a követendő példa a moldvai csángó gyermekek magyar nyelvű képzését, a moldvai magyar értelmiség kinevelését szolgáló munkánkban.

Büszkeséggel tölt el, hogy alapítványunknak is köszönhetően megvalósult Domokos Pál Péter álma: a moldvai csángó értelmiségi fiatalok folyamatos kinevelése, akik életpéldájukkal, tevékenységükkel közvetve vagy közvetlenül hozzájárulnak a moldvai csángómagyarok megmaradásához, felemelkedéséhez, mintául szolgálnak az utánuk jövők számára. Gondoljunk csak a csángó szövetségben, a csángó civil szervezetekben, a moldvai csángó oktatási programban dolgozó fiatalokra, a moldvai csángó kultúrát a Székelyföldön, Erdélyben, Magyarországon, a legtávolabbi országokban népszerűsítő értelmiségre, nem feledkezve meg Iancu Laura, Diósiné Gábor Felicia, Tâmpu Stelian költő, írói, szerkesztői alkotótevékenységéről sem. De szólnunk kell a mai ösztöndíjasainkról is (Timaru Karináról, Andries Ralucáról, Ghiurca Claudiáról, Gheorghîța Liviáról például), akik egyetemistaként igyekeznek részt venni a kibocsátó közösségüket szolgáló munkában.

A 2015–2016-os tanévre öt Erdélyben tanuló egyetemista és egy doktorandusz kérte a Domokos Pál Péter

Alapítvány támogatását. A tanév elején egy Csíkszeredában, a Sapientia EMTE-en tanuló III. éves diák egy évre felüggesztette tanulmányait, külföldre ment dolgozni, hogy választott szakmájához angol nyelvtudását tökéletesítse, így a 2015–2016-os tanévben összesen 4 egyetemista részesült havi 400,00 RON/fő ösztöndíjban és egy doktorandusz 1400,00 RON tandíjtámogatásban.

A diákok és szüleik nevében hálás szívvel köszönjük a San Francisco-i Magyar Szabadságharcos Szövetségnek, Rékay András elnök úrnak önzetlen segítségüket. Támogatásukkal a teljes tanévre sikerült biztosítanunk az alábbi táblázatban szereplő költségek kifizetését, ezáltal megspórolva a németországi dr. Dobó Tibor úr támogatását a következő tanévre.

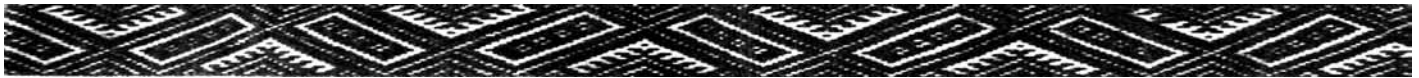
Nagy segítség számunkra az is, hogy a Panaudit könyvveliteli cég térítésmentesen segíti a könyvelést, a *Moldvai Magyarság* felelős szerkesztője, Mirk Szidónia pedig az elektronikus levelezésben, beszámolóink közlésében nyújt önzetlen támogatást.

Domokos Pál Péter halálának és alapítványuk megalakulásának 25. évfordulóján legyen ez a szerény beszámoló tisztelgő főhajtás a moldvai csángómagyarok vándorapostola és mindazok előtt, akik a hosszú évek során hozzájárultak ahhoz, hogy mindaz, amit Domokos Pál Péter képviselt a ma és a jövő moldvai csángó értelmiségben, általuk pedig a moldvai csángómagyarokban, gyümölcsözzék.

Domokos Pál Péter Alapítvány
Csíkszereda, 2017. január 30.

Költségnemenkénti elszámolás a 2015–2016-os tanévben felhasznált támogatásokról

Ssz.	Költségnemenkénti felosztás	I. félév/RON	II. félév/RON	Összesen
1.	A kolozsvári BBTE-en tanuló 1 diák ösztöndíja	1600,00	2000,00	3600,00
2.	A kolozsvári Sapientia EMTE-en tanuló 1 diák ösztöndíja	1600,00	2000,00	3600,00
3.	A csíkszeredai Sapientia EMTE-en tanuló 2 diák ösztöndíja	3200,00	4000,00	7200,00
4.	A budapesti ELTE doktori iskoláját végző doktorandusz tandíja	1400,00	–	1400,00
5.	Irodafelszerelés (festék, írópapír, dossziék...)	100,00	–	100,00
	ÖSSZESEN	7900,00	8000,00	15 900,00 RON

ELŐFIZETŐK

ROMÁNIA

BAJNA GYÖRGY – Gyergyószentmiklós; **BÁLINT MÓZES** – Székelyudvarhely;
CZELLE CZ JENŐ – Marosvásárhely; **CSISZER IMRE CSABA** – Csíkszereda; **CORNEL CADAR** – Iași; **DĂNILĂ IOAN** – Bákó
FORRAI TIBOR – Homoródszentpál; **FÜLÖP LAJOS** – Székelykeresztúr;
ISTÓK GYÖRGY – Klézse; **ISTOC MIHAI** – Klézse; **KAKAS ZOLTÁN** – Sepsiszentgyörgy; **KISS MIKLÓS** – Csíkszereda;
KOVÁCS ISTVÁN – Sepsiszentgyörgy; **LÉSTYÁN SÁNDOR** – Kézdivásárhely;
PÉNTEK JÁNOS – Kolozsvár; **ROBU ALEXANDRU** – Kolozsvár; **SEPRÓDI JÓZSEF** – Dicsőszentmárton;
SZÓCS JÁNOS – Csíkszereda; **TAMÁS KLÁRA** – Csíkszereda; **TÁNCZOS VILMOS** – Kolozsvár; **TIMÁR KARINA** – Kolozsvár; **VITOS LÁSZLÓ** – Csíkszereda

MAGYARORSZÁG

BITTMAN KÁROLY – Zirc; **CSÓTI MÁRTA** – Budapest; **DÓSA GYULA** – Szolnok;
Dr. ERDEI ANTAL – Gyöngyössolymos; **ERDŐSINÉ KÉRY JUDIT** – Budapest;
FELFÖLDI ELEK – Budapest; **FÖLDELMESI LÁSZLÓ** – Karmacs; **GÁTAY ISTVÁN** – Devecser; **GERGELYNÉ KOVÁCS MÁRIA** – Budapest;
GYÖNGYÖSSY LAJOS – Budapest; **Dr. GYURKOVITS KÁLMÁN** – Mosdós; **HÉJJ CSABA** – Budapest;
HUDÁK JÓZSEFNÉ – Szerencs; **Dr. ISZLAI SÁNDOR** – Berettyóújfalú; **JÓZSA LÁSZLÓ** – Tápiógyörgye; **Dr. KÁLMÁN FLÓRA** – Kecskemét;
Dr. KÉRY SÁNDOR – Budapest; **Ifj. KÉRY SÁNDOR** – Budapest; **KÖZSÉGI KÖNYVTÁR** – Besenyszög; **Dr. KÓVÁRY GYÖRGY** – Zirc; **KUKODA VILMOS** – Zirc;
MOLNÁR ALADÁR – Sopron; **MUNKÁCSI GYÖRGY** – Szolnok; **NAGY JUDIT** – Pécs;
NEMES SÁNDOR – Hejce; **PAPP DEZSŐ** – Békésszentandrás;
Dr. SURDY MIKLÓS – Budapest; **SZEMES KÁLMÁN** – Budapest;
TOST ATTILA – Sopron; **Dr. TURI ZSUZSA** – Pécs; **VÁRKÖVI LÁSZLÓ** – Vác;
VERES LÁSZLÓ – Budapest; **ZIRCI ORSZÁGZÁSZLÓ ALAPÍTVÁNY** – Zirc

MÁS

Dr. DOBÓ ATTILA – Németország; **Dr. DOBÓ TIBOR** – Németország; **KISS ISTVÁN** – AEÁ; **MOLNÁR VERESS PÁL** és **SZILÁGYI ENIKŐ** – Svédország;
RÉTHI ÁRPÁD – Kanada

INTÉZMÉNYEK

ATCOM SZÖVETKEZETI TÁRSASÁG – Csíkszereda; **BOD PÉTER MEGYEI KÖNYVTÁR** – Sepsiszentgyörgy; **CSIKI SZÉKELY MÚZEUM** – Csíkszereda;
KÁJONI JÁNOS MEGYEI KÖNYVTÁR – Csíkszereda;

Ára 5 lej, 750 Ft • ISSN1224-5356

9 771224 535005